



“เรากล้าแสดงความคิดเห็น ถึงจะพูดไม่ชัดเจน แต่กล้านำเสนอ เพราะถ้าเราไม่พูด ใครจะพูดแทนผู้หญิง ก่อนหน้านี้เราอยู่แต่ในบ้าน ทำงานเหมือนเดิมๆ จนได้มาทำโครงการกับแอลดีไอ เรากล้ามากขึ้น ถ้าไม่ได้ทำ ก็คงไม่กล้าแบบนี้หรอก”

ชาวบ้านกือเม็ง



โลกใบใหม่

พลังสร้างสรรค์หญิงชาย
กับงานพัฒนาในพื้นที่ความขัดแย้ง

โครงการสนับสนุนชุมชนท้องถิ่นเพื่อฟื้นฟูชายแดนภาคใต้
โดยความร่วมมือระหว่าง



โลกใบใหม่ : พลังสร้างสรรค์หญิงชาย กับงานพัฒนาในพื้นที่ความขัดแย้ง

ผู้เขียน	จิตต์ปภัสสรร์ บัตรประโคน
บรรณาธิการ	อาภรณ์ จันทรสมวงศ์ นุชนาฏ จันทวิเศษ สมเกียรติ พิทักษ์กมลพร
ปกและรูปเล่ม	บันลือ กุณรักษ์
จัดพิมพ์โดย	โครงการสนับสนุนชุมชนท้องถิ่นเพื่อฟื้นฟูชายแดนภาคใต้ (ชชต.) สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา เลขที่ 693 ถ.บำรุงเมือง เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพฯ 10100 โทรศัพท์ 0-2621-7810-2 โทรสาร 0-2621-8042 Home page: http://www.ldinet.org
พิมพ์ครั้งที่1	เมษายน 2556
จำนวนพิมพ์	1,500 เล่ม
พิมพ์ที่	บริษัท สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด 59/4 ซอยวัดพระเงิน ถนนกาญจนาภิเษก ตำบลบางม่วง อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี โทรศัพท์ 0-2903-8257-9 โทรสาร 0-2921-458
ISBN	978-616-91527-7-4

คำนำ

โลกใบใหม่ ...พลังสร้างสรรค์หญิงชายกับงานพัฒนาในพื้นที่ความขัดแย้ง มุ่งนำเสนอบทเรียนจากประสบการณ์การทำงานพัฒนาส่วนหนึ่งของชาวบ้านในชุมชนจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผ่านมุมมองบทบาทหญิงชาย ซึ่งเป็นมุมมองความคิดที่ได้รับความสำคัญอย่างมากในระดับสากล และมีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องทั้งในเชิงกรอบทฤษฎีหรือแนวความคิด และในฐานะขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบหนึ่ง ที่มุ่งส่งเสริมและพัฒนาสตรี ลดข้อจำกัดทางด้านโอกาสและความเท่าเทียม เป็นธรรม การรื้อถอนอคติที่ก่อให้เกิดการเลือกปฏิบัติ ความไม่เสมอภาคบนฐานของความเป็นหญิงเป็นชาย ที่ก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมตามมาอย่างเป็นลูกโซ่ กระทั่งเรื่องการเพิ่มอำนาจ (empowerment) ของผู้หญิง

บทเรียนจากชาวบ้านในชุมชนที่เป็นกรณีศึกษา ส่วนหนึ่งสะท้อนให้เห็นถึงมุมมอง ความรู้สึกนึกคิดที่เปลี่ยนไป การให้คุณค่าความหมายของกลุ่มผู้หญิงจำนวนหนึ่งที่ได้เรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรงในการเข้าร่วมกระบวนการพัฒนาชุมชนของตน อันแสดงถึงอำนาจภายในที่เป็นพลังของผู้หญิง พวกเธอกำลังนำเสนอโลกใบใหม่ของตัวเอง ที่เกิดจากการรับรู้ เรียนรู้ นำไปสู่แปรเปลี่ยนตนเองในหนทางที่เปิดเผยให้เห็นศักยภาพ และเริ่มก้าวเข้ามาสู่พื้นที่สาธารณะ ก้าวเข้ามาในฐานะตัวตนของส่วนรวมที่มีบทบาทมากขึ้น กลายเป็นส่วนของพลังสร้างสรรค์พัฒนาชุมชนท้องถิ่นจากทั้งหญิงและชายที่มีศักยภาพมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การชี้แนวทางที่ทำให้เกิดการจัดสรรทรัพยากรในการดำเนินงานพัฒนาด้านต่างๆ ได้อย่างเป็นธรรมและมีประสิทธิภาพ รวมทั้งในด้านที่เป็นการปรับเปลี่ยน มุมมองความคิดที่เป็นสาเหตุเชิงโครงสร้างของความเหลื่อมล้ำ การเลือกปฏิบัติ ความไม่ยุติธรรมให้เกิดการยอมรับ และเคารพซึ่งกันและกันในความแตกต่าง

โครงการสนับสนุนชุมชนท้องถิ่นเพื่อฟื้นฟูชายแดนภาคใต้ (ชชต.)

สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา



สารบัญ

คำนำ	
สารบัญ	
เกริ่นนำ	7
บทบาทหญิงชาย และการพัฒนา	9
หน้าต่างแห่งโอกาส	23
เมื่อผู้หญิงเปลี่ยน	32
หนทางไปสู่ศักยภาพ : โอกาสและความท้าทาย	50
โลกอีกใบ	55



มนุษย์เรามีความแตกต่างหลากหลาย แต่ก็มีความเหมือนกันอยู่อย่างหนึ่งคือ การเป็นสัตว์สังคมที่ต้องอยู่ร่วมกัน และที่พิเศษต่างออกไปจากสัตว์อื่นก็คือ มนุษย์มีการเรียนรู้ พัฒนาตนเองได้ การอยู่ร่วมกันก่อให้เกิดวัฒนธรรมที่คอยกำกับ วิถีคิด การกระทำต่างๆ ซึ่งกลายเป็นโครงสร้างทางสังคม หากสังคมถูกรอบงำ ด้วยวิถีคิดที่สร้างความเหลื่อมล้ำ ขาดความยุติธรรม ย่อมทำให้เกิดปัญหาในการอยู่ร่วมกัน ทุกวันนี้ปัญหาหลายอย่างเกิดขึ้นและดำรงอยู่ ไม่อาจทำให้หมดไป ก็เพราะมีรากเหง้ามาจากทัศนคติหรือวิถีคิดทางสังคมวัฒนธรรมนี้เอง

เช่นเดียวกับ เรื่องความเป็นหญิงชายหรือบทบาทหญิงชาย (gender) นั้นเป็นสิ่งประกอบสร้างขึ้นมา ถูกกำหนดขึ้นโดยสังคมและวัฒนธรรม เช่น ชาย เป็นผู้นำ หญิงเป็นผู้ตาม ไม่ใช่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติมาตั้งแต่กำเนิดเหมือนกับสภาพร่างกาย ซึ่งการกำหนดโดยสังคมและวัฒนธรรมนี้ มีอิทธิพลต่อสภาพชีวิตของหญิงชายมากกว่าการกำหนดโดยธรรมชาติเสียอีก ในอดีตบทบาทของหญิงชายกำหนดขึ้นโดยอาศัยความแตกต่างโดยธรรมชาติของร่างกาย ชายซึ่งมีสรีระแข็งแรงกว่า หญิงจึงต้องรับผิดชอบงานหนักนอกบ้าน เช่น ออกป่าล่าสัตว์ หญิงอยู่บ้านทำงานบ้านและเลี้ยงลูก หญิงจึงได้รับการปกป้องคุ้มครองจากชาย ต่อมาพัฒนาการของสังคมได้ก่อรูปทัศนคติ วิถีคิด ที่ให้ความสำคัญกับชายมากกว่าหญิง อย่างที่เรียกว่า สังคมวัฒนธรรมแบบชายเป็นใหญ่ ความคิดความเชื่อนี้ยังคงดำรงอยู่ในสังคมเรื่อยมา ทำให้เกิดการปฏิบัติต่อชายหญิงที่แตกต่างกัน แม้ปัจจุบันแบบแผนชีวิตของหญิงชายจะเปลี่ยนแปลงไปมากแล้วก็ตาม แต่สังคมส่วนหนึ่งยังคงคาดหวังให้หญิงรักษาสภาพเดิม ซึ่งส่งผลในหลายแง่มุม เช่น ทำให้หญิงต้องรับภาระหนักยิ่งขึ้นทั้งในบ้านและนอกบ้าน ถูกจำกัดโอกาสที่จะได้รับบทบาทในสังคม ก่อให้เกิดปัญหาซับซ้อนตามมา เป็นต้น

เมื่อพิจารณาถึงรากเหง้าของวิถีคิดทางสังคมวัฒนธรรม พัฒนาการของสังคมที่มีการนำเสนอและผลักดันให้เกิดความเสมอภาค ความเป็นธรรมระหว่างหญิงชาย ตลอดจนภาพของบทบาทหญิงชายในปัจจุบัน ทำให้เห็นความจำเป็นของการบูรณาการมิติหญิงชายในการพัฒนา เพื่อสร้างดุลยภาพในสังคม ให้เกิดโอกาสและการปฏิบัติต่อทั้งหญิงและชายอย่างเป็นธรรม โดยคำนึงถึงความแตกต่างในเรื่องบทบาท ความต้องการ และประโยชน์ของหญิงและชาย

ประสบการณ์ของชาวบ้านในโครงการสนับสนุนชุมชนท้องถิ่นเพื่อฟื้นฟูชายแดนภาคใต้ (ชชต.) หลายพื้นที่ ได้สะท้อนบทเรียนจากการทำงานร่วมกันผ่านมุมมองบทบาทหญิงชายที่ช่วยชี้ให้เห็นว่า ชาวบ้านในชุมชนเกิดการเรียนรู้ และยอมรับในบทบาท ศักยภาพของกันและกันระหว่างหญิงชายมากขึ้น เห็นพื้นที่ที่กลุ่มผู้หญิงได้แสดงศักยภาพ กลายเป็นอีกส่วนของพลังชุมชนที่กำลังขึ้นมาสร้างดุลยภาพและช่วยขับเคลื่อนการพัฒนาสังคม อันเกิดจากพลังสร้างสรรค์ร่วมกัน (shared power) ของทั้งหญิงและชาย

วันนี้ ผู้หญิงส่วนหนึ่งได้นำเสนอโลกอีกใบ อันเป็นโลกแห่งความคิด ความเชื่อ และมุมมองที่ต่างไปจากเดิม เป็นโลกที่แต่ละคนสร้างขึ้นผ่านการรับรู้ การได้เรียนรู้ที่อาจประทับลงเป็นความทรงจำไปตลอด ได้สะท้อนความต้องการ ความปรารถนา ความรู้สึกนึกคิดต่างๆ เมื่อพวกเขามีโอกาสก้าวเข้ามาสู่พื้นที่แห่งประสบการณ์ในการมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนของตนเอง ร่วมรับรู้ปัญหา ลงมือกระทำการจนเห็นผลเป็นรูปธรรม สนใจที่จะรับรู้คนอื่น รับรู้เรื่องส่วนรวม และปรับเปลี่ยนตัวเองให้ชีวิตมีความหมาย ซึ่งพวกเขา แสดงออกด้วยท่าที มุมมอง การให้คุณค่าที่แสดงถึงอำนาจภายใน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความมุ่งมั่น ความอดทน ความกล้าหาญ ความปรารถนาดี ความซื่อสัตย์ ความไว้วางใจ ความเชื่อมั่นในตนเอง เป็นต้น พลังอำนาจเหล่านี้ทั้งที่แฝงอยู่เดิมและที่อกงามขึ้น จะช่วยให้เผชิญกับความท้าทายและความยุ่งยากหลายอย่างในชีวิต และเชื่อได้ว่าจะเป็นส่วนที่ช่วยสร้างสันติสุขส่วนบุคคลและสันติภาพในสังคมได้





บทบาทหญิงชาย และการพัฒนา

“ความเสมอภาคระหว่างหญิงชายเป็นมากกว่าเป้าหมาย
ในตัวเอง มันคือเงื่อนไขเบื้องต้นที่ต้องคำนึงถึงเมื่อเผชิญ
ความท้าทายในการแก้ปัญหาความยากจน
การพัฒนาที่ยั่งยืน และการเสริมสร้างธรรมาภิบาล”

Kofi Annan, อดีตเลขาธิการองค์การสหประชาชาติ

ในห้องประชุมที่มีผู้คนรวมกันอยู่เกือบร้อย หญิงมุสลิมท่านหนึ่งยืนอยู่ด้านหน้ากล่าวทักทายผู้ร่วมงาน เธอกล่าวแนะนำวิทยากร กิจกรรมที่กำลังจะเกิดขึ้นต่อไปท่ามกลางหญิงมุสลิมอีกจำนวนมาก สิ่งที่น่าสนใจคือการพูดจาที่ฉะฉาน ท่าทางที่คล่องแคล่ว และความมั่นใจในการปฏิสัมพันธ์กับผู้คนตรงหน้า ท้าทายต่อภาพลักษณ์ของหญิงมุสลิมที่มักมองกันว่า ต้องเป็นผู้ตามที่เชื่อฟัง เก็บตัว สำนวนตน และสงบเสงี่ยมอยู่ภายใต้ผ้าคลุมที่เป็นดั่งม่านบังตาสำหรับคนทั่วไป



นี่คือภาพตัวแทนที่เผยให้เห็นศักยภาพของผู้หญิงส่วนหนึ่ง อันเป็นพลังสำคัญในการสร้างสันติภาพภายใต้สถานการณ์ความขัดแย้งในพื้นที่ชายแดนใต้

โครงการสนับสนุนชุมชนท้องถิ่นเพื่อฟื้นฟูชายแดนภาคใต้ (ชชต.) ซึ่งใช้แนวคิดและกระบวนการพัฒนาโดยให้ชุมชนเป็นตัวขับเคลื่อน (Community Driven Development : CDD) ได้ให้การสนับสนุนโครงการพัฒนาในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบ ซึ่งด้านหนึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้หญิงเข้าไปมีบทบาทและมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในงานพัฒนาชุมชนของตนเอง และยังทำให้เห็นการเชื่อมโยงถักทอกันเป็นเครือข่ายอีกด้วย การดำเนินโครงการฯ ดังกล่าวเป็นโจทย์และเงื่อนไขที่ทำให้พื้นที่ชีวิตของผู้หญิงจำนวนหนึ่งได้รับประสบการณ์การพัฒนา ช่วยเปิดมุมมอง สร้างความรู้ ความเข้าใจ มองเห็นศักยภาพของตนเอง โดยเมื่อมองผ่านมิติหญิงชาย (gender approach) ซึ่งเป็นมิติทัศน์หรือกรอบคิดหนึ่งของการพัฒนา ที่ช่วยให้เห็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ภาวะความเปราะบาง รวมทั้งบริบทต่างๆ ด้านสังคมวัฒนธรรม การเมือง และเศรษฐกิจ ที่ส่งผลต่อประเด็นปัญหาต่างๆ ในสังคม เช่น ปัญหาความยากจน ปัญหาความรุนแรงหรือความไม่เป็นธรรม เป็นต้น ตลอดจนช่องว่างในเชิงนโยบาย การจัดสรรทรัพยากรต่างๆ ในการดำเนินงานพัฒนา ซึ่งสำหรับในพื้นที่ดำเนินงานโครงการ ชชต. แล้ว ทำให้เห็นว่า แม้ผู้หญิงยังถูกจำกัดด้วยเงื่อนไขทางสังคมวัฒนธรรม แต่เมื่อได้รับโอกาสและมีพื้นที่ให้แสดงบทบาท พวกเธอก็มุ่งมั่นและพยายามแสวงหาหนทางที่จะทำให้งานบรรลุผล ซึ่งในแง่นี้ กลุ่มผู้ชายเองก็ได้ถือว่าเป็นผู้สนับสนุนในทางอ้อม

การถอดบทเรียนจากการดำเนินงานในมุมมองบทบาทหญิงชายนี้ ศึกษาผ่านกรณีหรือชุมชนเป้าหมาย ประกอบด้วย โครงการทุนสนับสนุนการพัฒนาชุมชนนาร่อง (Block Grant) จำนวน 5 พื้นที่ ได้แก่ 1) หมู่บ้านทุ่งเค็ง ต.ปะเสียววอ อ.สายบุรี จ.ปัตตานี 2) หมู่บ้านตรือปา-บ้านแบหอ ต.ห้วยกระทิง อ.กรงปินัง จ.ยะลา 3) หมู่บ้านกือเม็ง ต.อาซ่อง อ.รามัน จ.ยะลา 4) หมู่บ้านเกาะสะทอน ต.เกาะสะทอน อ.ตากใบ จ.นราธิวาส 5) หมู่บ้านปาตาบาระ ต.ปะเสียววอ อ.สายบุรี จ.ปัตตานี และโครงการกองทุนส่งเสริมความร่วมมือฟื้นฟูและพัฒนาประชาสังคม (PPF) จำนวน 1 เครือข่าย ได้แก่ เครือข่ายสตรีชายแดนใต้

¹ หมายถึง มิติเชิงโครงสร้างทางชีวภาพ สังคม วัฒนธรรมที่แวดล้อมหรือเป็นบริบท เงื่อนไข ให้คน กลุ่มคน ได้รับผลกระทบทางลบหรือเป็นปัญหา มิติของความเปราะบาง เช่น ชีวภาพ - สภาพร่างกาย/ วัฒนธรรม - ความเชื่อ บรรทัดฐาน ค่านิยม ประเพณี/ สังคม - กลุ่ม ชุมชน เครือข่าย ความเป็นชายขอบ/ เศรษฐกิจ - ความยากจน ช่องว่างทางรายได้/ การเมือง - การเข้าถึงทรัพยากร อำนาจการตัดสินใจ

1. หมู่บ้านทุ่งเค็จ ต.ปะเสยาวอ อ.สายบุรี จ.ปัตตานี

ตั้งอยู่ในลุ่มแม่น้ำสายบุรี มีความหลากหลายทางระบบนิเวศ อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติ สภาพดินเหมาะแก่การเพาะปลูก สร้างรายได้และอาชีพที่หลากหลาย อาชีพหลักคือการกรีดยาง และทำอาชีพเสริม ได้แก่ การค้าขาย การเลี้ยงปลา และรับจ้างทั่วไป ประชากรทั้งหมดนับถือศาสนาอิสลาม ในปีแรกได้รับการสนับสนุนให้ดำเนินโครงการพัฒนากลุ่มอาชีพ และโครงการฟื้นฟูคลองส่วนในปีที่ 2 เป็นการพัฒนต่อยอดโครงการที่ได้รับการสนับสนุนในปีแรก

2. หมู่บ้านตรือปา-บ้านแบหอ ต.ห้วยกระทิง อ.กรงปินัง จ.ยะลา

ประชากรทั้งหมดนับถือศาสนาอิสลาม อาชีพหลักคือ ทำสวนยาง และสวนผลไม้ ส่วนอาชีพอื่นๆ ได้แก่ รับจ้าง คนที่มีสวนยางและผลไม้มักมีรายได้ตลอดทั้งปี แต่ต้องเผชิญกับปัญหาราคาผลผลิตตกต่ำ ปัญหาต้นทุนจากราคายู ยางแผ่นลงค่าจ้าง และค่าขนส่งที่ค่อนข้างสูง ไม่คุ้มกับราคาที่ขายได้ นอกจากนี้ยังมีปัญหาเยาวชนว่างงาน และแม่บ้านต้องการทำอาชีพเสริม ทางชุมชนได้รับการสนับสนุนให้ดำเนินโครงการกลุ่มอาชีพของเยาวชน และโครงการผลิตภัณฑกล้วยฉาบทุเรียนทอด และทุเรียนกวน เพื่อสร้างรายได้สำหรับกลุ่มแม่บ้านและจะได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ เป็นการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนได้อีกทางหนึ่ง

3. หมู่บ้านกือเม็ง ต.อาซ่อง อ.รามัน จ.ยะลา

ประกอบด้วย 2 กลุ่มบ้าน ได้แก่ กลุ่มบ้านกือเม็ง และบ้านตะโละสตาร์ สภาพแวดล้อมส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ทางชุมชนได้รับการสนับสนุนให้ดำเนินโครงการ ได้แก่ 1) โครงการส่งเสริมอาชีพกลุ่มแม่บ้านทำขนม เพื่อเป็นช่องทางเพิ่มรายได้ สร้างความเข้มแข็ง ก่อให้เกิดความสามัคคี ยกระดับความสัมพันธ์ และ 2) โครงการก่อสร้างอาคารสถานที่ประชุม เพื่อให้มีที่ทำการกิจกรรมถาวร เนื่องจากเดิมต้องไปขอใช้พื้นที่ส่วนราชการ ซึ่งไม่สะดวก หรือต้องไปใช้ที่มีสยิด เป็นการรบกวนการปฏิบัติศาสนกิจของชาวบ้าน 3) โครงการกลุ่มกะทิ และ 4) โครงการร้านค้าชุมชน ในโซนบ้านตะโละสตาร์ ซึ่งอยู่ค่อนข้างลึกและห่างจากชุมชนอื่นๆ

4. หมู่บ้านเกาะสะท้อน ต.เกาะสะท้อน อ.ตากใบ จ.นราธิวาส

บ้านเกาะสะท้อนมีประชากรทั้งที่นับถือพุทธและอิสลามอยู่ร่วมกัน ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีฐานะค่อนข้างยากจน การเสนอโครงการพัฒนาในพื้นที่จึงให้ความสำคัญกับการฟื้นฟูและสร้างความเข้มแข็งของชุมชนร่วมกับเป้าหมายเพื่อการพัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิต ในปีแรก ดำเนินโครงการผลิตปุ๋ยชีวภาพ และการทำขนม ในปีที่ 2 ทำโครงการอาคารอเนกประสงค์ และต่อยอดงานกลุ่มปุ๋ยและกลุ่มทำขนม และปีที่ 3 เป็นการพัฒนาต่อยอดกลุ่มทำขนม

5. หมู่บ้านปาตาบาระ ต.ปะเสยาวอ อ.สายบุรี จ.ปัตตานี

เป็นหมู่บ้านประมงตั้งอยู่ที่ราบริมฝั่งทะเล พื้นที่ส่วนใหญ่ใช้เป็นที่อยู่อาศัยและมีประชากรอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น มีสัดส่วนประชากรหญิง-ชายใกล้เคียงกัน ประชากรนับถือศาสนาอิสลามเป็นส่วนใหญ่ อาชีพหลัก คือ การทำประมง ซึ่งมีทั้งการทำประมงพื้นบ้าน และการเลี้ยงปลาในกระชัง โดยอาชีพที่สร้างรายได้หลักคือการเลี้ยงปลาในกระชัง อาชีพเสริม คือ แปรรูปผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำ ปัญหาสำคัญของชุมชน ได้แก่ สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมส่งผลกระทบให้สัตว์น้ำน้อยลง ขณะที่การเลี้ยงปลาในกระชังต้องเจอกับปัญหาด้านทุนที่สูงขึ้น การอยู่อาศัยหนาแน่น และโครงสร้างพื้นฐานไม่เพียงพอที่จะรองรับ ทางชุมชนได้รับการสนับสนุนให้ดำเนินโครงการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กชุมชนปาตาบาระ เพื่อลดภาระแก่ผู้ปกครอง ส่งเสริมคุณภาพชีวิตของเด็กเล็ก สร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน และโครงการผลิตน้ำบูดู

6. เครือข่ายสตรีชายแดนใต้

การรวมตัวเป็นเครือข่าย มีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายสตรีในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ พัฒนาศักยภาพของเครือข่ายสตรี และเตรียมความพร้อมการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน โดยขับเคลื่อนงานผ่าน 5 ยุทธศาสตร์ ได้แก่ (1) การพัฒนาศักยภาพแกนนำสตรี (2) การพัฒนากลไกการทำงานของเครือข่าย ให้มีความเข้มแข็ง (3) การส่งเสริมอาชีพและการตลาดที่มั่นคง (4) การสนับสนุนวิทยุท้องถิ่น สื่อกระแสหลัก เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในวิถีชีวิต และ (5) การพัฒนาระบบการจัดการผลกระทบของกฎหมายพิเศษและการบังคับใช้กฎหมาย

แนวคิดบทบาทหญิงชายกับการพัฒนา (Gender and Development Approach)

คำว่า “บทบาทหญิงชาย” ที่แปลจาก Gender ในคำภาษาอังกฤษ พบมีการแปลไว้หลากหลาย เช่น *เพศสถานะ* เพื่อสื่อเน้นมิติทางสังคม หรือ *เพศภาวะ* เพื่อสื่อภาวะทางเพศที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติ พฤติกรรม บทบาทที่สังคมคาดหวัง และอื่นๆ อาทิ เพศสภาพ บทบาทหญิงชาย ความเป็นหญิงความเป็นชาย ความเป็นเพศ เป็นต้น

ในที่นี้ใช้คำว่า “บทบาทหญิงชาย” เป็นสำคัญ และบางแห่งอาจใช้คำว่า มุมมอง/มิติหญิงชาย หรือเพศภาวะ ปะปนบ้าง โดยนัยเดียวกันที่ชี้ให้เห็นว่ามีจุดเน้นไม่เพียงแต่ที่ผู้หญิงเท่านั้น แต่ยังเน้นที่ความสัมพันธ์ทางเพศภาวะหรือความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชาย (Gender Relations) ในฐานะที่ผู้ชายสามารถเข้ามามีส่วนสนับสนุนผู้หญิงได้

บทบาทหญิงชาย (Gender) หรือเพศภาวะ เป็นวิธีคิดหรือการมองอันเป็นผลผลิตที่ถ่ายทอดผ่านกระบวนการเรียนรู้และกล่อมเกลางานสังคม (Socialization) ซึ่งได้ประกอบสร้าง ความหมาย คุณค่า และกำหนดวิถีปฏิบัติที่แตกต่างกันขึ้นมา ในด้านบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบ สถานภาพ ภาพลักษณ์ ความคาดหวัง ความคิดความเชื่อเกี่ยวกับการเป็นหญิงและการเป็นชาย ที่แตกต่างกันไปตามบริบทของแต่ละสังคม ทำให้ปัจจัยทางธรรมชาติหรือความแตกต่างทางชีวภาพถูกดัดแปลงออกมาในรูปของวัฒนธรรมหรือค่านิยมต่างๆ และถูกผลิตซ้ำ สอนสั่งกันมา เช่น สังคมเกษตรกรรมที่ให้ความสำคัญกับแรงงาน ย่อมให้ค่าแก่เพศที่มีสรีระแข็งแรงกว่าอดทนกว่า และมีความคล่องตัวกว่า ซึ่งเป็นคุณสมบัติของเพศชาย ทำให้ผู้ชายมีอำนาจในสังคมมากกว่าผู้หญิง หรือในสังคมที่ชายเป็นใหญ่ ส่งผลให้ผู้หญิงถูกกีดกัน ถูกเลือกปฏิบัติ และตกอยู่ในภาวะด้อยโอกาสในมิติต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น การเมือง สังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ เป็นต้น

บทบาทหญิงชายกับการพัฒนา

แนวคิดหรือทฤษฎีการพัฒนาในแวดวงสตรีนิยมที่เกิดขึ้นเป็นกระแสสำคัญหนึ่ง นอกเหนือ จาก Women in Development (WID) หรือผู้หญิงในการพัฒนา และ Women and Development (WAD) หรือผู้หญิงกับการพัฒนา นั้น คือ บทบาทหญิงชายกับการพัฒนา (Gender and Development) เรียกย่อๆ ว่า GAD ที่เริ่มขึ้นในทศวรรษ 1980 อันเกิดจากการรวมเอามิติมุมมองด้านสตรีนิยมที่หลากหลาย รวมทั้งได้นำเอาบทเรียนและข้อจำกัดต่างๆ ของ WID ของ WAD มารวมกัน ทำให้ได้กรอบการวิเคราะห์ที่เน้นถึง “ความสัมพันธ์ทางเพศภาวะ” (gender relations) มากกว่าจะใช้ “ผู้หญิง” (women) ในฐานะที่เป็นประเภทในการวิเคราะห์ (category of analysis) พร้อมกันนั้น ทักษะในการวิเคราะห์ยังมองว่า ผู้ชายเป็นผู้ที่สามารถเข้ามาเป็นผู้สนับสนุนผู้หญิงได้ นอกจากนั้นยังมีจุดเน้นที่ที่ทำงาน (workplace) และพื้นที่ (settings) อื่นๆ ด้วย

gender หรือ เพศภาวะ เป็นสิ่งประกอบสร้างทางสังคม วัฒนธรรม ที่ขึ้นอยู่กับการบริบทด้านเวลาและสถานที่ ไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ และไม่ใช่มีเพียงสองภาวะ แต่มีหลากหลายภาวะ กับทั้งเลื่อนไหลหรือแปรผันไปตามกาลเวลาและเงื่อนไขของแต่ละสังคม

ตัวแบบการพัฒนาในแนว GAD นี้กล่าวกันว่าได้นำเอาการมองแบบองค์รวม (holistic approach) เข้ามาใช้ และถือว่าการพัฒนาเป็นกระบวนการที่ซับซ้อนที่ได้รับอิทธิพลจากพลังทางการเมืองและสังคม-เศรษฐกิจ การจะแปรวัดผลกระทบของการพัฒนาในแนว GAD ให้เป็นกิจกรรม เป็นปฏิบัติการที่เป็นรูปธรรม จึงสามารถทำได้อย่างกว้างขวาง หลากหลาย

นอกจากนี้ วิธีคิดแบบ GAD ได้เปิดทางในด้านยุทธวิธีใหม่ๆ ให้กับการแทรกแซงหรือการเข้าไปมีบทบาทของนักสตรีนิยม ด้วยวิธีคิด วิธีทำงานหลายแนวทางของ GAD ทำให้สามารถระบุข้อบกพร่องหรือจุดอ่อนในนโยบายต่างๆ ของรัฐ เพื่อจะได้เข้าไปแทรกแซงเชิงยุทธศาสตร์ยุทธวิธีในการผลักดันวาระของนักสตรีนิยมให้สามารถตอบสนองต่อความจำเป็นต่างๆ ของผู้หญิงได้

ช่วงเวลาที่มีการนำเสนอและผลักดันทฤษฎีการพัฒนา GAD ออกมานั้น เกิดขึ้นพร้อมๆ กับการนำเอามโนทัศน์เรื่อง gender เข้ามาใช้ ซึ่งกำลังเติบโตขึ้นในสายงานการพัฒนา โดยมองว่า มโนทัศน์นี้ทำให้สามารถมองเห็นฐานทางข้อมูลที่รอบด้านในการทำความเข้าใจความสัมพันธ์และปฏิสัมพันธ์ต่างๆ ระหว่างหญิง-ชาย โดยนักวางแผนการพัฒนาและนักพัฒนาเป็นผู้นำในการสร้างกรอบคิดในการทำงานเพื่อการวิเคราะห์บทบาทหญิงชายในหลายๆ เรื่อง เช่น เกษตรกรรม สิ่งแวดล้อม และการใช้ที่ดิน การมีส่วนร่วมในชุมชน เป็นต้น ทำให้ความรู้เกี่ยวกับประเด็นผู้หญิงในเงื่อนไขหรือในสถานะต่างๆ เช่น ในฟาร์มหรือในไร่ นา ในครัวเรือนและชุมชน มีความแหลมคมและขยายตัวกว้างมากขึ้น

GAD เป็นแนวการพัฒนาที่ไปไกลกว่าเรื่องการอยู่ดีกินดีทางเศรษฐกิจ แต่ก้าวเข้าไปถึงการยกเรื่องความจำเป็นทางสังคมและทางจิตใจของปัจเจกบุคคลเข้ามาเป็นประเด็นด้วย ยิ่งไปกว่านั้น GAD ยังตอกย้ำการเพิ่มอำนาจให้กับผู้หญิง (women's empowerment) และความรับผิดชอบของผู้ชายด้วย กับทั้งยังเน้นรวมไปถึง บทบาทที่ชัดเจนของรัฐในการพัฒนาเรื่องต่างๆ ที่จะต้องทำให้เกิดความเป็นธรรมระหว่างหญิงชายด้วย

ที่มา : ฉลาดชาย มิตานนท์ “ผู้หญิง เพศภาวะและการพัฒนา”

แหล่งที่มา : <http://wsc.soc.cmu.ac.th>, สืบค้นวันที่ 10 มีนาคม 2556

...เมื่อผู้หญิงออกนอกบ้าน

ลักษณะความสัมพันธ์ของบทบาทหญิงชาย (Gender Relations) มีอยู่ในรูปแบบต่างๆ และอาจเกิดขึ้นพร้อมๆ กัน เช่น ความร่วมมือช่วยเหลือเกื้อกูลกัน หรือขัดแย้ง ไม่เท่าเทียม อันแสดงถึงอำนาจที่ต่างกัน และเป็นตัวกำหนดสถานภาพทางสังคมให้แตกต่างกันด้วย การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของบทบาทหญิงชายช่วยให้เห็นความต้องการอย่างเฉพาะเจาะจงของหญิงชายที่ไม่เหมือนกัน รวมถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสัมพันธ์ระหว่างกัน

งานศึกษาวิจัยจำนวนหนึ่งช่วยให้เห็นถึงความซับซ้อนในลักษณะความสัมพันธ์ของบทบาทหญิงชาย ซึ่งฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดโดยเฉพาะผู้ชาย แท้จริงแล้วมิได้ผูกขาดอำนาจอยู่เหนืออีกฝ่ายอย่างเบ็ดเสร็จ

จากการศึกษาของ Ann Stoler (1977 อ้างถึงในอริยา เศวตมร, 2544)² ชี้ให้เห็นว่า ผู้หญิงในชนบทเป็นผู้ควบคุมการเงินของครอบครัว และมีบทบาทหลักในการตัดสินใจในครัวเรือน โดยการขยายตัวของระบบทุนไม่ได้ทำให้เกิดการแบ่งงานตามเพศมากขึ้น และไม่ส่งผลต่อความไม่เท่าเทียมกันระหว่างหญิงชาย แต่ในครัวเรือนที่ยากจน หากผู้หญิงเข้าถึงปัจจัยการผลิตและสร้างรายได้ จะช่วยเพิ่มพูนความสำคัญของเธอในระบบเศรษฐกิจครัวเรือน ส่วนผู้หญิงในครัวเรือนที่มีฐานะ ทำให้เธอเข้าสู่อำนาจสังคมได้มากขึ้น นั่นคือสำหรับในพื้นที่ชนบทแล้ว ผู้ชายไม่ได้เป็นผู้ควบคุมทรัพยากร และไม่ได้เป็นผู้มีอำนาจในครัวเรือนเสมอไป

งานศึกษาของ ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ (2523) ได้ศึกษาบทบาทของผู้หญิงมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้³ ชี้ให้เห็นว่า ผู้หญิงกลุ่มชาติพันธุ์ที่ถูกเรียกโดยรัฐไทยว่า “ไทยมุสลิม” ซึ่งเรียกตนเองว่า “ออแรนยู” (ในภาษามลายูท้องถิ่น) มีบทบาทสำคัญในการธำรงชาติพันธุ์ (ethnicity) ของตน และพัฒนาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ผ่านสถาบันทางสังคมที่ไม่เป็นทางการ เช่น ครอบครัว เครือญาติ ชุมชน และองค์กรทางศาสนา เห็นได้จากการแต่งงาน การใช้ภาษา และการแต่งกาย

² อริยา เศวตมร. แม่ค้า: ปากปลาร้าหรือเพชรดาของบ้าน: รายงานวิจัย. เชียงใหม่: ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2544.

³ Prachuabmoh, Chavivun. The Role of Women in Maintaining Ethnic Identity and Boundaries: A Case of Thai-Muslims (the Malay Speaking Group) in Southern Thailand. Doctoral Dissertation, Department of Anthropology, University of Hawaii, 1980.

ซึ่งถือเป็นบทบาทที่สำคัญไม่น้อยไปกว่าผู้ชาย ทั้งนี้บทบาทของการเป็นแม่ทำให้ผู้หญิงเป็นแกนกลางในการเรียนรู้ ปลุกฝังอัตลักษณ์ต่างๆ ของปัจเจก ครอบครัว และชุมชน เช่น ในฐานะแม่ได้ช่วยเหลือเลี้ยงดูและปลุกฝังอัตลักษณ์ “ความเป็นนาย” ให้ลูก และด้วยการไม่แต่งงานกับคนนอก เป็นต้น การเรียนรู้อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เริ่มตั้งแต่เมื่อแรกเกิด โดยครอบครัว เครือญาติ หรือผู้รู้ทางศาสนา สถาปนาความเป็นมุสลิมให้ และได้เรียนรู้อัตลักษณ์ทางเพศในระหว่างการเติบโต ผ่านกลไกองค์กรทางสังคม เช่น ครอบครัว ญาติ สมาชิกในชุมชน และปฏิบัติการทางวัฒนธรรม เช่น พิธีกรรมต่างๆ ทำให้ “ความเป็นนาย” (รวมความหมายทั้งเป็นมลายูและเป็นมุสลิม) ถูกกำหนดโดยเพศสภาพอีกด้วย ซึ่งมีสถานะแสดงการปฏิบัติการที่แตกต่างกันไป โดยผู้หญิงจะอยู่ในขอบเขตของบ้าน ครอบครัวและญาติ ส่วนผู้ชายสามารถออกไปข้างนอกได้มากกว่า และมีความรับผิดชอบต่องานบ้านน้อยกว่า แต่บ้านและความรับผิดชอบทางเศรษฐกิจ ก็ทำให้ผู้หญิงมีสถานภาพที่สมดุลในครอบครัว โดยในการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ลักษณะการจัดระเบียบทางเศรษฐกิจเป็นกลไกสำคัญอย่างหนึ่งในการสร้างปฏิสัมพันธ์กับคนนอกกลุ่มชาติพันธุ์ ทำให้คนไทยมุสลิมมีโอกาสติดต่อกับปฏิสัมพันธ์กับคนไทยพุทธและคนจีนที่อยู่นอกชุมชน โดยเฉพาะคนที่ทำการค้าขายและเป็นแรงงานรับจ้าง นอกจากนี้ พบว่า พื้นที่ครอบครัวถูกครอบครองด้วยวัฒนธรรมมลายูมากกว่าศาสนาอิสลาม เห็นได้จาก ในครอบครัวส่วนใหญ่ ภรรยา มีอำนาจในการตัดสินใจร่วมกับสามี และในหลายกรณีก็อาจมีอำนาจเหนือสามี โดยภรรยา มีหน้าที่สำคัญคือ การเก็บเงินและบริหารเงินในครอบครัว ทั้งๆ ที่ตามหลักศาสนาอิสลามผู้หญิงควรเป็นผู้ดูแลหลักในบ้านให้สมบูรณ์ แต่ในสังคมมลายูมุสลิม ผู้หญิงต้องออกไปทำงานนอกบ้านกันมาก โดยเฉพาะการไปค้าขายที่ตลาดนัดและการกรีดยางพารา

งานศึกษาของ จิตต์ปัสสร บัตระประโคน⁴ ชี้ให้เห็นว่า ในครอบครัวมุสลิม แม้ผู้ชายถูกคาดหวังให้เป็นผู้นำ มีอำนาจ และปกครองดูแลครอบครัวใหม่เป็นเจ้าของประเวณี (sexual rights) หรือมีสิทธิเหนือภรรยา รวมถึงลูกสาวทั้งหญิงและชายด้วย แต่ผู้ชายก็จะต้องรับผิดชอบต่อหาเลี้ยงภรรยาและครอบครัว

⁴ จิตต์ปัสสร บัตระประโคน. สืบหาแห่งเพศ: ชีวิตและความรักของผู้หญิงมุสลิมโสดในจังหวัดปัตตานี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554.

ดังนั้นอำนาจของผู้ชายจะดำรงอยู่และได้รับการยอมรับ โดยเขาจะต้องเป็นผู้มีจิตใจดี มีความเมตตา มีความสามารถในการจัดการกับปัญหา และมีการกระทำที่ถูกต้อง ในครอบครัว เขาต้องรับผิดชอบต่อสมาชิกในบ้าน เอาใจใส่เลี้ยงดูบุตรกับภรรยา ทำให้ผู้หญิงเชื่อฟัง เคารพ ยอมรับในอำนาจและการปกครองของผู้ชาย ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชายจึงดำเนินไปแบบการแลกเปลี่ยนกัน ผู้ชายมีหน้าที่ ปกป้องและเลี้ยงดูผู้หญิง แล้วผู้หญิงจะให้ความเคารพเชื่อฟัง หากละเว้นหรือละเลย การทำหน้าที่ที่กำหนดไว้ ผู้หญิงสามารถเรียกร้องการดูแล การคุ้มครอง และความรับผิดชอบต่อฝ่ายชาย ยิ่งในปัจจุบันที่ผู้หญิงออกทำงานนอกบ้าน และมีรายได้เป็นของตนเอง ความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนเช่นนี้ยังมีความสำคัญต่อการดำรงไว้ซึ่งความสัมพันธ์ในครอบครัว โดยไม่ให้เกิดความขัดแย้งกันขึ้น

ในสังคมที่ยึดตามหลักการอิสลาม ซึ่งในอัลกุรอานระบุให้ผู้ชายเป็นผู้ปกครองเลี้ยงดูผู้หญิง ได้รับการอธิบายว่า ผู้ชายมีความแข็งแรง ผู้ชายจึงมีความรับผิดชอบต่อบารุงครอบครัว โดยการทำงานเชิงเศรษฐกิจคือการประกอบอาชีพ ผู้หญิงมีหน้าที่ในการดูแลบ้านและครอบครัว ทำให้เห็นความสัมพันธ์ที่ฝ่ายชายซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัว จะต้องดูแลภรรยาและบุตร การประกอบอาชีพหลักไม่ใช่ของผู้หญิง หากจำเป็นก็สามารถทำได้ แต่ต้องเหมาะสมกับลักษณะทางธรรมชาติ เช่น การเย็บเสื้อผ้า โดยการกำหนดหน้าที่ที่แตกต่างชัดเจนนี้ เพื่อให้เกิดการเกื้อกูลกันและกันระหว่างหญิงชาย (ศิริระ นวนมี, 2537 อ้างถึงในลม้าย มานะการ, 2554)⁵

กล่าวโดยสรุป ความสัมพันธ์ของบทบาทหญิงชายในลักษณะนี้มีได้เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ชายอยู่เหนือกว่าผู้หญิง แต่เป็นความสัมพันธ์ในแนวราบ ที่สองฝ่ายต่างให้ความเกื้อกูลกันและกัน ส่งเสริมและสนับสนุนอีกฝ่ายหนึ่ง ในรูปแบบของการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างกัน เช่น การยอมรับอำนาจของผู้ชายในครอบครัวเพราะการทำหน้าที่รับผิดชอบเลี้ยงดูภรรยาและครอบครัว รวมถึงการเอาใจใส่ดูแลด้วยความรักความเมตตา นอกจากนี้ความสัมพันธ์ของบทบาทหญิงชายยังดำเนินไปด้วยความยืดหยุ่น ปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทและเงื่อนไข

⁵ ลม้าย มานะการ. บทบาทหญิงชายมุสลิมกับการจัดการคุดงในชุมชนจางรังดาง คำบลท่าเสาธง อ.รามัน จ.ยะลา. โครงการร่างวิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนสังคม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2554. (เอกสารอัดสำเนา)

ที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ซึ่งปรากฏชัดในมิติทางเศรษฐกิจ หากฝ่ายชายแบกรับภาระและความรับผิดชอบแต่เพียงผู้เดียวได้ไม่เพียงพอ ผู้หญิงมุสลิมสามารถออกไปทำงานนอกบ้านเพื่อหารายได้เลี้ยงครอบครัวเคียงบ่าเคียงไหล่กับสามีของเธอได้

มุมมองหญิงชาย : ความสำคัญ และปัจจัยกำหนดทางสังคม

ในระบบสังคมของการอยู่ร่วมกัน ทั้งเพื่อให้เกิดสันติสุขส่วนบุคคล เกิดสันติภาพต่อส่วนรวมนั้น สิ่งสำคัญก็คือการมองเห็นความเชื่อมโยงระหว่างกัน อย่างน้อยก็ในระดับพื้นฐานระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ด้วยกัน ซึ่งในแง่นี้ทำให้เห็นความสำคัญของความเสมอภาค ความเป็นธรรม แม้ว่าในโลกของความเป็นจริง คนเราไม่ได้เท่าเทียมกันไปเสียทุกอย่าง แต่ความรู้สึกในเรื่องความเสมอภาค ก็มีความสำคัญยิ่ง เพราะโดยธรรมชาติคนเราไม่มีใครชอบความเหลื่อมล้ำ หรือรู้สึกว่าจะเสียเปรียบ

มุมมองหญิงชาย (Gender) ช่วยให้สังคมมนุษย์มีทางเลือกมากขึ้น ไม่ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำมากเกินไป โดยคำนึงถึงความแตกต่าง ไม่ว่าในเรื่องปัญหา ความต้องการ โอกาส ศักยภาพ ของทั้งหญิงและชาย ซึ่งข้อเสนอต่อแนวทางการพัฒนาที่คำนึงถึงบทบาทหญิงชาย ล้วนแต่มีเป้าหมายที่การปรับดุลยภาพของความสัมพันธ์ของบทบาทหญิงชาย ชัดความเหลื่อมล้ำไม่เท่าเทียมกัน ช่วยให้อยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข ได้รับประโยชน์อย่างสมดุลกัน โดยเฉพาะในสังคมของการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ คงไม่มีอะไรเลวร้ายไปกว่าการปิดกั้นโอกาส ปิดกั้นทางเลือก ปิดกั้นการเรียนรู้ที่จะพัฒนา ไม่ให้มีโอกาสไปถึงศักยภาพที่แต่ละคนจะไปถึงได้ ซึ่งเท่ากับเป็นการปิดกั้นความเป็นมนุษย์ ด้วยการเอาวิธีคิดทางสังคมวัฒนธรรม มาครอบงำ เบียดเบียน แบ่งแยกมนุษย์ออกจากกัน ดังนั้นการเข้าใจที่มา จะทำให้เห็นว่า แบบแผนการดำเนินชีวิตของหญิงและชายถูกสร้างขึ้นมาจากใต้บริบททางสังคม จึงสามารถปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนไปได้ เพื่อไม่ให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งต้องแบกรับภาระมากเกินไป ความเข้าใจดังกล่าว จะช่วยให้ปรับตัวกับเงื่อนไขที่เปลี่ยนแปลงไปได้ง่ายขึ้น เปิดโอกาสให้ความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชายดีขึ้น รวมทั้งการเข้าใจและตระหนักว่า ปัญหาสังคมต่างๆ ในปัจจุบันที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับเด็กและสตรี ล้วนแต่มีที่มาจากความไม่เคารพในความเป็นมนุษย์ของกันและกัน และการไม่ให้ความสำคัญต่อความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย

กรอบวิธีคิดและเครื่องมือในการพิจารณามิติหญิงชายได้รับการพัฒนาขึ้นมาหลากหลายแนวทาง และไม่มีแนวทางใดแนวทางหนึ่งเพียงอย่างเดียวที่จะ

เหมาะสมกับประเด็นการพัฒนาต่างๆ แต่ละวิธีการหรือเครื่องมือมักจะสะท้อนชุดของสมมติฐานที่นำเอามิติหญิงชายไปใช้โดยนัยยะและวิถีทางที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการพัฒนาที่ต้องการในเรื่องนั้นๆ เครื่องมือในการวิเคราะห์มิติหญิงชาย (Gender tools) มักทำให้เห็นถึงปัจจัยต่างๆ ที่ทำให้หญิงและชายมีรูปแบบชีวิตที่แตกต่างกัน และเครื่องมือที่ต่างกันก็มักจะให้ความสำคัญต่อปัจจัยเหล่านั้นมากน้อยต่างกันไป อย่างไรก็ตาม โดยทั่วไป ความแตกต่างของหญิงชาย มักได้รับการอธิบายในประเด็นหลักๆ ได้แก่

- ◆ บทบาทหรือการแบ่งงานกันทำ (division of labour)
 - ◆ อำนาจหรือความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชายต่อทรัพยากร ทั้งการเข้าถึง การควบคุม และการได้รับประโยชน์จากทรัพยากรต่างๆ ที่หมายความรวมถึงข้อมูลข่าวสาร การตัดสินใจ อำนาจต่อรอง โอกาสทางการศึกษา เวลา รายได้ และทรัพยากรทางเศรษฐกิจอื่นๆ ตลอดจนอำนาจภายใน เช่น ความเชื่อมั่น ความมั่นใจ ในตัวเอง เป็นต้น
 - ◆ บรรทัดฐานทางสังคม (social norms) ที่ทำให้หญิงชายให้คุณค่าต่อสิ่งต่างๆ รวมทั้งความคาดหวังต่อความประพฤติของหญิงชายที่ต่างกัน
- ในหลายกรณี ความแตกต่างของหญิงชาย ไม่ว่าในเรื่องบทบาท การแบ่งงาน หรือในเรื่องอำนาจ หรือความแตกต่างทางสังคมอื่นๆ ก็ตาม ได้กลายเป็นปัจจัยหลักที่ผลักดันให้ชาวบ้านต้องรับความเสี่ยงจากการพัฒนา

สำหรับการถอดบทเรียนผลการดำเนินงานโครงการ ชต. ในที่นี้ มุ่งพิจารณาใน 3 ประเด็นหลักที่อธิบายความแตกต่างของหญิงชายดังกล่าว ได้แก่ 1) บรรทัดฐานทางสังคมและความคาดหวังต่อความเป็นหญิงชาย 2) บทบาทและการแบ่งงานกันทำ และ 3) อำนาจและการฟื้นฟูอำนาจของผู้หญิง ซึ่งการมองผ่านปัจจัยทางสังคม (social determinants) ของมิติหญิงชายนี้ จะช่วยให้เห็นถึงเงื่อนไขปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์หญิงชายในกระบวนการพัฒนาที่เกิดขึ้น ไม่ว่าในเชิงหนุนเสริมหรือเป็นอุปสรรคก็ตาม หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ ความแตกต่างในประเด็น

⁶ World Health Organization. (2002) Gender Analysis in Health : A review of selected tools. Switzerland : Department of Gender and Women's Health, p. 18

เหล่านี้ ส่งผลกระทบต่อหญิงชายในกระบวนการของการพัฒนาอย่างไร เฉพาะอย่างยิ่ง ในประเด็นเรื่องอำนาจ ที่โดยทั่วไปมักให้ความสำคัญต่อการเข้าถึงและการควบคุม ทรัพยากรต่างๆ (access to and control over resources) และกลุ่มผู้หญิงก็มัก เป็นกลุ่มที่ด้อยโอกาสกว่าในเรื่องนี้ ซึ่งสำหรับพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ ที่สถานการณ์ ความรุนแรงได้สร้างผลกระทบแก่ผู้ชาย ให้ตกเป็นกลุ่มที่ถูกจับตามอง ทำให้การรวม กลุ่มทำงานพัฒนาต่างๆ ทำได้ยากขึ้น รวมทั้งมีผู้หญิงกลุ่มหนึ่งที่ตกเป็นผู้ได้รับ ผลกระทบเนื่องจากต้องสูญเสียผู้เป็นพ่อ หรือสามี หรือลูกไป ผลักดันให้ผู้หญิงได้รับการยกสถานะ บทบาท ให้ขึ้นมาทำงานพัฒนาและทำงานเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบ จากสถานการณ์ความรุนแรง ดังนั้นการเสริมอำนาจและการฟื้นฟูอำนาจของผู้หญิง จึงเป็นประเด็นสำคัญที่ควรได้รับการสนับสนุนอย่างจริงจังและต่อเนื่อง



หน้าต่างแห่งโอกาส



**“...ถึงเราเป็นชาวบ้าน ไม่ได้เรียนหนังสือสูง
เราก็สามารถทำได้”**

ชาวบ้านทุ่งเค็ง อ.สายบุรี จ.ปัตตานี

บ่อยครั้งเมื่อเริ่มต้นพูดคุยเรื่องการพัฒนาในพื้นที่หนึ่งๆ มักจะสัมผัสได้ถึงแรงต้านเล็กๆ ที่สะท้อนผ่านคำพูด การตั้งคำถาม การแสดงออกในลักษณะที่เรียกว่า “รอดูท่าที” แน่่อนว่าการรู้จักมักคุ้นหรือมิตรภาพโดยทั่วไปแล้ว ใช่ว่าจะเกิดขึ้นเมื่อแรกพบหรือใช้เวลาสั้นๆ แต่ต้องขอ “ดูใจ” กันก่อน ยิ่งในพื้นที่ของความขัดแย้งด้วยแล้ว ความไม่ไว้วางใจกลายเป็นอุปสรรคด้านหน้าของการสื่อสารสัมพันธ์กัน แต่กระนั้นชาวบ้านก็ไม่ได้ปิดกัน แต่ได้พาตัวเองเข้ามาสัมผัส หยั่งลอง ในจังหวะที่หน้าต่างแห่งโอกาสได้เปิดให้

พื้นที่ของผู้หญิงในกระบวนการพัฒนาชุมชนแนวทาง CDD

การดำเนินงานพัฒนาชุมชนด้วยแนวทาง CDD ภายใต้โครงการ ชต. ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนกระบวนการต่างๆ (ดังแสดงในแผนภาพ) หัวใจสำคัญก็คือการมีส่วนร่วม ที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้และเพื่อจะเป็นหลักประกันได้ถึงการพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการและความจำเป็นของคนในชุมชนอย่างแท้จริง



แผนภาพแสดง ขั้นตอนของกระบวนการ CDD

ด้วยกระบวนการทำงานดังกล่าว ได้สนับสนุนและเปิดโอกาสให้ผู้หญิงเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การเป็นอาสาสมัครชุมชนมีบทบาทในการเก็บข้อมูล ร่วมกับผู้ประสานงานพื้นที่ในการจัดเวทีวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน จนได้ประเด็นสำคัญในการพัฒนาโครงการของชุมชน นอกจากนี้ ผู้หญิงจำนวนหนึ่งยังเข้าไปมีบทบาทเป็นคณะทำงานชุมชน ทำหน้าที่บริหารจัดการโครงการพัฒนาที่ได้รับการสนับสนุนอีกด้วย



ทั้งนี้ตลอด 3 ปี ของการดำเนินงานโครงการ ชขต. ใน 27 ชุมชน มีจำนวนผู้หญิงเข้ามามีส่วนร่วมทั้งสิ้น 2,262 คน คิดเป็นร้อยละ 56 ซึ่งเมื่อพิจารณาตามบทบาทแล้ว มีสองลักษณะคือ เป็นคณะทำงานชุมชน และอาสาสมัครชุมชน โดยในภาพรวม มีผู้หญิงเข้ามามีบทบาททั้งสองลักษณะ คิดเป็นสัดส่วนเกินกว่าครึ่งหนึ่งของจำนวนทั้งหมดกล่าวคือ 1) บทบาทเป็นคณะทำงานชุมชน จากคณะทำงานชุมชนทั้งสิ้น 1,729 คน เป็นผู้หญิง 948 คน คิดเป็นร้อยละ 54.8 และ 2) บทบาทเป็นอาสาสมัครชุมชน จากอาสาสมัครชุมชนทั้งสิ้น 533 คน เป็นผู้หญิง 325 คน คิดเป็นร้อยละ 61 (ดูตารางประกอบ)

ตารางแสดง สัดส่วนหญิงชายที่เข้ามามีบทบาทเป็นอาสาสมัครชุมชน และคณะทำงานชุมชนภายใต้โครงการ ชชต.

ประเภท	หญิง (คน)	คิดเป็นสัดส่วน (%)	ชาย (คน)	คิดเป็นสัดส่วน (%)	รวม (คน)
อาสาสมัครชุมชน	325	61	208	39	533
คณะทำงานชุมชน	948	54.8	781	45.2	1,729
รวมทั้งสิ้น	1,273	56	989	44	2,262

หน้าต่างแห่งโอกาส

การสนับสนุนทุนพัฒนาชุมชนภายใต้โครงการ ชชต. ที่มีการนำแนวคิดและกระบวนการ CDD มาใช้ดังกล่าว เน้นการมีส่วนร่วม สร้างการเรียนรู้ให้แนวทางและวิธีการเพื่อพัฒนาโครงการที่ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชน ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาชุมชนที่ผู้เข้าร่วมโครงการแต่ละพื้นที่ให้ความเห็นสอดคล้องกันว่า แตกต่างไปจากการดำเนินโครงการพัฒนาของหน่วยงานอื่นที่เข้ามาสนับสนุน

ทั้งนี้จากการสะท้อนประสบการณ์และบทเรียนของผู้เข้าร่วมโครงการ ช่วยฉายภาพให้เห็นเงื่อนไขปัจจัยที่เป็นจุดแข็งและโอกาส โดยเฉพาะสำหรับผู้หญิง หน้าต่างแห่งโอกาสของพวกเธอได้เปิดขึ้น ทำให้ได้แสดงบทบาท ศักยภาพ รวมไปถึงได้รับประโยชน์ที่เกิดขึ้นโดยตรง และที่สำคัญคือทำให้พื้นที่แห่งความสัมพันธ์ของหญิงชายในการพัฒนา เกิดดุลยภาพมากขึ้น ในลักษณะความสัมพันธ์ที่สนับสนุนซึ่งกันและกันให้เกิดผลดี

❖ พิถีพิถันและเน้นการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนกระบวนการทำงาน

การดำเนินงานพัฒนาชุมชนภายใต้กระบวนการ CDD ตลอดทั้ง 6 ขั้นตอน เป็นเรื่องที่ชาวบ้านไม่คุ้นเคย อีกทั้งต้องอาศัยความร่วมมือและการมีส่วนร่วม



ของคนในชุมชน ในการจัดทำข้อมูลชุมชน วิเคราะห์ข้อมูล เพื่อค้นหาความต้องการ และพิจารณาถึงความจำเป็น ก่อนจะพัฒนาออกมาเป็นรูปเป็นร่างโครงการ ขั้นตอน กระบวนการเหล่านี้แม้ดูยุ่งยากในสายตาชาวบ้าน แต่ถึงที่สุดก็ตระหนักว่าทำให้เกิด การเรียนรู้ สร้างความภาคภูมิใจ และรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการจากการลงมือทำเอง ด้วยลักษณะโครงการที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เปิดกว้าง ให้แก่คนทุกกลุ่มเข้ามาสะท้อนความต้องการและความจำเป็น ยิ่งเมื่อพาตัวเข้ามา ร่วมทำงาน ได้เปรียบเทียบกับประสบการณ์เดิม ยิ่งเห็นความแตกต่างไปจากโครงการ พัฒนาที่มีหลายหน่วยงานเข้ามาสนับสนุน ซึ่งส่วนใหญ่มักกระจุกตัวอยู่กับกลุ่มคน เดิมๆ ที่เป็นผู้นำและเครือข่ายของผู้นำ ที่อาจเคยร่วมงานกับราชการมาก่อน หรือ ใกล้ชิดกับผู้นำทางการ ทำให้ชาวบ้านคนอื่นๆ โดยเฉพาะผู้หญิง มีโอกาสเข้าไปมี ส่วนร่วมน้อยมาก ส่วนใหญ่มักอยู่ในฐานะเป็นเพียงผู้ดำเนินการบางส่วนหรือรอรับ ผลเท่านั้น ทำให้เห็นถึงความแตกต่างที่ชาวบ้านจะได้รับประโยชน์ ซึ่งเสี่ยงสะท้อน จากพื้นที่ส่วนหนึ่งทำให้เห็นว่า ชาวบ้านเองก็ต้องการทางเลือกในงานพัฒนา

“ที่ไหนเคยได้ก็จะได้ตลอด การพิจารณาขึ้นอยู่กับผู้นำ มีเวที ประชาคมเพื่อสร้างภาพ ถามชาวบ้านว่าต้องการอะไร พอออก ความเห็นก็ไม่ได้โครงการ ตอนหลังเรารู้แล้ว เลยไม่เข้าร่วมเวที เพราะรู้ว่าเกิดอะไรขึ้น ขอแล้วก็ไม่ได้ พวกที่ได้ก็ญาติผู้นำ ญาติ อบต. มันไม่เหมือนโครงการนี้”

ชุมชนดรีอปา

“เราได้เรียนรู้หลักการทำงานที่เป็นขั้นตอน ของโครงการอื่นๆ มา แบบสำเร็จแล้ว เราได้รับทราบ แต่โครงการนี้ เราทำเองทุกอย่าง ได้ประสบการณ์”

ชุมชนปาตาบาระ

“ชาวบ้านบอกว่าเป็นกิจกรรมที่ไม่เคยมี เขาเปรียบเทียบกับ โครงการที่อำเภอสนับสนุน ให้มาทำแค่ไหนก็แค่นั้น ไม่ได้ติดตาม แบบโครงการเรา เราลงไปคลุกคลีสัมพันธ์กับเขา แล้วคนที่มาร่วม โครงการนี้แทบจะไม่เคยร่วมกิจกรรมของรัฐเลย เพราะโครงการ

ต้องการทำกับคนรากหญ้า ส่วนใครที่เคยร่วมกับรัฐ เป็นผู้นำท้องถิ่น จะให้เป็นพี่ปรีกษาโครงการ เพื่อชาวบ้านจะลงมือทำเอง รู้สึกเป็นเจ้าของ”

ผู้ประสานงานพื้นที่ก๊อเม็ง

❖ ค้นหาความต้องการ พิจารณาความจำเป็นบนฐานข้อมูลชุมชน

เมื่อพลิกบทบาทจากที่เคยอยู่ในฐานะผู้รอรับผลการพัฒนา มาเป็นผู้กระทำการเสียเอง ขณะที่ความต้องการของคนในชุมชนก็ดูจะมีมากมาย แล้วอะไรเป็นสิ่งที่ควรจะทำ โครงการพัฒนาอะไรที่จำเป็นต่อพื้นที่จริง ๆ

	วิเคราะห์	ความรู้ความ	ผู้ที่มีส่วน	พื้นที่ชุมชน
4	วิเคราะห์ความต้องการของชุมชน	ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับชุมชน	ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง	พื้นที่ชุมชน
3	วิเคราะห์ความต้องการของชุมชน	ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับชุมชน	ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง	พื้นที่ชุมชน
2	วิเคราะห์ความต้องการของชุมชน	ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับชุมชน	ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง	พื้นที่ชุมชน
1	วิเคราะห์ความต้องการของชุมชน	ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับชุมชน	ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง	พื้นที่ชุมชน

การพัฒนาโครงการของชาวบ้านบนฐานข้อมูล ซึ่งต้องมีการรวบรวมข้อมูลชุมชน วิเคราะห์ทุนของชุมชนในด้านต่างๆ ช่วยทำให้มองเห็นปัญหา ความต้องการ และการพิจารณาถึงความจำเป็นที่แท้จริงได้อย่างตรงไปตรงมาจากข้อมูล รวมไปถึงการคำนึงถึงความต้องการของบางกลุ่มที่บางครั้งถูกมองข้าม เพราะอาจจะเป็นคนส่วนน้อย หรือไม่มีโอกาสได้บอกปัญหาและความต้องการก็ได้ ซึ่งโครงการที่รัฐสนับสนุนมักไม่สามารถสะท้อนออกมาได้ ด้วยข้อจำกัดที่มุ่งตอบสนองต่อนโยบาย แผนงาน และเป้าหมายของหน่วยงาน มากกว่าจะตอบสนองความต้องการของชุมชน ดังที่มีการสะท้อนไว้ว่า

“โครงการของภาครัฐเขาไม่รู้ว่าคุณในชุมชนต้องการอะไร เพราะโครงการถูกสั่งมาจากเบื้องบน แต่โครงการแอลดีโอแปลก เป็นโครงการที่ต้องสำรวจชุมชน ต้องทำข้อมูล เอาข้อมูลมาวิเคราะห์ ต้องผ่านเวทีหลายครั้ง มันเลยตรงกับความต้องการของชาวบ้าน

แล้วทุกคนเป็นเจ้าของ ไม่ใช่คนเดียว ถึงใครจะเป็นประธานก็ไม่ใช่ของคนๆ นั้น แต่เป็นโครงการของชุมชน ชุมชนเป็นคนที่ได้”
ชุมชนตรือปา

❖ งานละเอียดที่เปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้แสดงฝีมือ

การกำหนดโครงสร้างการดำเนินงานในรูปคณะทำงานชุมชน ที่ต้องรับรู้ ตัดสินใจและรับผิดชอบร่วมกัน ประกอบกับการวางระบบการจัดการเอกสารการเงิน ที่ชัดเจนและรัดกุม เน้นความโปร่งใสและตรวจสอบได้ ซึ่งส่วนใหญ่ผู้หญิงมักได้รับ มอบหมายให้เป็นผู้รับผิดชอบ เพราะต้องอาศัยความละเอียด รอบคอบถี่ถ้วน อันเป็นที่ยอมรับกันโดยมากว่าเป็นคุณลักษณะของผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย จึงเป็นโอกาสและ ที่ทางให้ผู้หญิงได้ทำงานร่วมกับคนในชุมชน ได้แสดงความสามารถให้เกิดการยอมรับ เกิดผลดีในการเรียนรู้และพัฒนาตนเองต่อไป ดังเสียงสะท้อนในหลายพื้นที่ว่า



“โครงการอื่น ไม่ต้องทำจัดซื้อจัดจ้างเอง เขาจัดให้หมด แต่ โครงการนี้ต้องโปร่งใส จะซื้ออะไรต้องไปสำรวจราคาสามร้าน หาร้านที่ถูกที่สุด มีเอกสารการเงินที่ต้องทำเยอะเยาะ ทำให้เป็น วันสองวัน...”

ชุมชนปาตาบาระ

“คณะทำงานที่ก่อเม็งสะท้อนว่า เขารู้แล้วว่าโครงการนี้ใช้เงินมี ที่มาที่ไป ต้องมีการจดบันทึก เคลียร์เอกสารบัญชี มีรับบิล แสดง ว่าชาวบ้านเขาเข้าใจ”

ผู้ประสานงานพื้นที่ก่อเม็ง

❖ ยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนโดยตรง คำนึงถึงความต้องการของบางกลุ่มที่บางครั้งถูกมองข้าม

จากกระบวนการพัฒนาโครงการที่ให้ความสำคัญกับการรวบรวมข้อมูล
รู้ทุนของชุมชน ต้องวิเคราะห์ชุมชนที่ครอบคลุมทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม
และสิ่งแวดล้อม ช่วยให้เห็นประเด็นปัญหา ได้สะท้อนความต้องการ และได้พิจารณา
ถึงความจำเป็นที่แท้จริง นำไปสู่กิจกรรมการพัฒนาที่ช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของ
คนในชุมชนโดยตรง นอกจากนี้ กลุ่มผู้หญิงมักเป็นคนส่วนใหญ่ที่รับผิดชอบดำเนินการ
ทำการสำรวจ เก็บรวบรวมข้อมูล การได้เข้าร่วมสะท้อนถึงปัญหาหรือความต้องการ
จึงเป็นโอกาสให้นำเสนอบางประเด็นที่ถูกกลืนหรือมองข้ามไปเพื่อนำไปสู่การ
แก้ไขได้เนื่องจากที่ผ่านมา ขาดข้อมูลที่รอบด้านเพียงพอจากคนหลากหลายกลุ่ม
โดยเฉพาะกลุ่มที่ขาดโอกาสในการมีส่วนร่วมจัดสรรทรัพยากร และมักไม่ได้รับ
ประโยชน์จากโครงการต่างๆ ที่น่าสนใจคือ ช่วยยกระดับความสำคัญของประเด็น
ที่เกี่ยวข้องกับสวัสดิการและคุณภาพชีวิตซึ่งมักจะสัมพันธ์กับบทบาทและความรับ
ผิดชอบของผู้หญิงในฐานะผู้ดูแลความเป็นอยู่ของคนในครอบครัว หรือมักเกี่ยวข้อง
ใกล้ชิด สัมผัสกับปัญหามากกว่า เช่น ปัญหาการเลี้ยงดูและให้การเรียนรู้ตามวัยแก่
บุตรหลาน เป็นต้น

“เรามีปัญหาเด็กในหมู่บ้านเยอะมาก พ่อแม่ทำงานไม่มีเวลาดูแล
ลูก ศูนย์เลี้ยงเด็กที่มีอยู่ก็อยู่ไกล ห่างจากหมู่บ้านไปประมาณ
หาคีโลฯ ต้องใช้มอเตอร์ไซด์ไป อยู่ลึกและเส้นทางที่ไปก็เสี่ยงไม่
ปลอดภัย พอประชุมเสนอความต้องการ เลยเห็นพ้องกันว่า
ทำศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก”

ชุมชนป่าตาบาระ

❖ เสริมสร้างทักษะ พัฒนาความสามารถของคนในชุมชน

การพัฒนานคนให้มีความรู้ มีทักษะและมีประสบการณ์ในการทำงานพัฒนา
นับว่าเป็นจุดเด่นอย่างหนึ่งของโครงการ ชชต. ที่มีการสะท้อนออกมา เนื่องจากใน
ขั้นตอนของกระบวนการ CDD โดยตัวมันเองได้ผนวกรวมมิติกระบวนการเรียนรู้
เพื่อพัฒนาทักษะความสามารถของผู้เกี่ยวข้องในกระบวนการพัฒนาเข้าไว้อยู่แล้ว
เมื่อชาวบ้านมีประสบการณ์ตรงจากการทำงานร่วมกัน จึงเป็นหนทางของการเรียนรู้



และพัฒนาตนเอง โดยผู้หญิงเป็นส่วนใหญ่ที่มีเวลาร่วมอยู่ในกระบวนการมากกว่า พวกเธอให้ความสนใจ กระตือรือร้น มุ่งมั่น และรับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมาย เป็นโอกาสให้ได้พัฒนาศักยภาพ เสริมสร้างทักษะ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในการคิด วิเคราะห์ เปรียบเทียบ หาจุดเด่น จุดด้อย โอกาสและอุปสรรค เพื่อให้ได้โครงการ ที่ตอบสนองต่อความต้องการที่แท้จริง และสามารถดำเนินการได้จริงด้วย นำมาซึ่ง ความมั่นใจ การยอมรับนับถือในบทบาทของผู้หญิงเพิ่มมากขึ้น เช่นโครงการของ พื้นที่ป่าตาบาระ ที่มีตัวแทนชาวบ้านสะท้อนว่า

“เราเสนออะไรหลายอย่าง จะเลี้ยงปลากระพง ตู๋หยอดเหรียญ แต่พอดูข้อมูลที่ช่วยกันวิเคราะห์ เลี้ยงปลากระพงไม่ได้เพราะต้นทุน สูง งบไม่พอ ทำตู๋น้ำหยอดเหรียญ มันต้องลงทุนแพง แล้วเด็ก ชอบไปเล่น เครื่องจะเสีย ต้องมีค่าใช้จ่ายซ่อมอีก ก็เห็นว่าทำน้ำ บูดจะดีกว่า ที่นี้เป็นต้นกำเนิดบูดูที่แรกของประเทศด้วย อุปกรณ์ ก็มี ตลาดก็มี คนข้างนอกจะมาซื้อที่นี้กันเยอะ ถึงจะต้องใช้เวลา หมัก ช้าบ้างแต่ชัวร์”

ด้วยเงื่อนไขการสนับสนุนงานพัฒนาชุมชนด้วยกระบวนการ CDD ลักษณะ ของงานที่ต้องรับผิดชอบไปจนบรรลุผลเป็นรูปธรรม ตลอดจนบริบทหรือสภาพการณ์ ของพื้นที่ ในการขับเคลื่อนสร้างการเปลี่ยนแปลง พัฒนายกระดับคุณภาพชีวิตของ คนในชุมชนโดยคนในชุมชนเอง เป็นทั้งจุดแข็ง และโอกาส ที่ทำให้ศักยภาพของ ผู้หญิงซึ่งมักถูกซ่อนไว้จากเงื่อนไขทางสังคมหรือวัฒนธรรม ได้มีที่ทางแสดงตัวออกมา ตลอดจนทำให้ความสัมพันธ์ของหญิงชายในการพัฒนาเกิดดุลยภาพมากขึ้น

เพราะกลุ่มผู้หญิงเข้าถึง ใช้ประโยชน์จากทรัพยากร และได้รับประโยชน์โดยตรง
อีกทั้งมีอำนาจในการตัดสินใจ ขณะเดียวกัน ก็สร้างการยอมรับ สนับสนุนซึ่งกันและกัน
ระหว่างหญิงชาย จากโอกาสของการพัฒนาที่เปิดช่องให้ แต่นั่นไม่สำคัญเท่ากับว่า
ก่อนที่หน้าต่างแห่งโอกาสนั้นจะผ่านไป พวกเธอได้เปิดรับ ให้โอกาสพาตัวเอง
เข้าไปมีประสบการณ์ตรง ไปสัมผัสกับโลกอีกใบ ที่สอนให้รู้ว่า พวกเธอมีศักยภาพ
มีคุณค่า และสามารถทำได้



เมื่อผู้หญิงเปลี่ยน

“ผู้หญิงคือมณฑลแห่งพลังอันเต็มเปี่ยม
ที่ภายในคือความเคลื่อนไหวของพลังแห่ง
การสร้างสรรค์ การพุ่มพัก และการแปรเปลี่ยน”

Diane Mariechild, นักเขียนเรื่อง Mother Wit

มุมมองความสัมพันธ์หญิงชาย เป็นประเด็นที่มุ่งให้ความสำคัญต่อความเสมอภาค และความเป็นธรรมทางเพศภาวะ หากเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีอำนาจเหนือ ครอบงำและควบคุม ย่อมทำให้อีกฝ่ายตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบ ในสังคมที่ชายเป็นใหญ่ซึ่งความเป็นชายได้รับการยกย่องอยู่เหนือความเป็นหญิง การมีอำนาจเหนือกว่าของชาย ย่อมทำให้ได้รับโอกาส เข้าถึงและควบคุมทรัพยากร รวมถึงได้รับประโยชน์มากกว่าหญิง

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์หญิงชาย จึงเป็นการทำความเข้าใจปัจจัยที่กำหนดบทบาททางเพศภาวะ ความสัมพันธ์ระหว่างกันในรูปแบบต่างๆ ตลอดจนพลวัตความเปลี่ยนแปลงหรือเงื่อนไขของสังคมที่ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ดังกล่าว ซึ่งจะนำไปสู่การปรับปรุง ส่งเสริมให้เกิดความเสมอภาคและความเป็นธรรมของทุกคนในสังคมได้

การดำเนินงานโครงการ ชชต.ที่นำกระบวนการ CDD เข้ามาใช้เพื่อจะให้การพัฒนาโครงการสามารถตอบสนองต่อความต้องการของคนในชุมชน และเป็นเงื่อนไขให้เกิดการมีส่วนร่วมคิดร่วมทำ ได้สร้างการเปลี่ยนแปลงในหลายด้าน โดยเฉพาะความเปลี่ยนแปลงของผู้หญิง สำหรับการถอดบทเรียนผลการดำเนินงานโครงการ ชชต. โดยมองและวิเคราะห์ผ่านความสัมพันธ์หญิงชาย มุ่งพิจารณาใน 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) บรรทัดฐานทางสังคมและความคาดหวังต่อความเป็นหญิงชาย 2) บทบาทและการแบ่งงานกันทำ และ 3) อำนาจและการฟื้นฟูอำนาจของผู้หญิง ดังนี้

บรรทัดฐานและความคาดหวังเรื่องความเป็นหญิงชาย

ทุกสังคม มีความเชื่อ บรรทัดฐาน⁷ ความคาดหวังต่อความเป็นหญิงชาย แตกต่างกัน หญิงชายถูกคาดหวังให้ประพฤติต่างกัน ถูกอบรมสั่งสอนให้ทำตาม บรรทัดฐานทางสังคม เช่น การแต่งกาย ความสนใจเรื่องราว มีบุคลิกภาพและการตอบสนองด้านอารมณ์แตกต่างกัน รวมทั้งกำหนดความเชื่อเรื่องความเป็นหญิงชาย เช่น สิ่งที่ชายกระทำมีคุณค่ากว่าหรือดีกว่าสิ่งที่หญิงทำ หรือชายแข็งแรง หญิงอ่อนแอ หรือหญิงต้องถูกปกป้องโดยชาย เป็นต้น รวมทั้งการคาดหวังว่าใครควรมีบทบาทและความรับผิดชอบอย่างไรตามที่สังคมเป็นผู้กำหนด

การพิจารณาความสัมพันธ์ในแง่นี้ ทำให้เห็นอิทธิพลทางวัฒนธรรมและความคาดหวังของสังคมที่กำหนดแบบแผนชีวิตของหญิงชาย และทำให้เห็นว่ากิจกรรมหรือ โครงการพัฒนามีผลกระทบทางตรงหรือทางอ้อมอย่างไรต่อหญิงชายเมื่อพิจารณาจากบทบาทตามบรรทัดฐานทางสังคมที่เป็นอยู่ เพื่อนำไปสู่การพัฒนา แก้ไข หรือลดข้อจำกัด อาทิ การปรับเปลี่ยนค่านิยมที่อาจก่อให้เกิดความไม่เสมอภาคระหว่างหญิงชาย การออกแบบกิจกรรมการพัฒนาที่มุ่งขจัดปัญหาเนื่องจากความเป็นหญิงชาย เช่น การเปิดโอกาสให้กลุ่มคนที่มีส่วนร่วมน้อยได้แสดงความคิดเห็นหรือเข้าร่วมให้มากที่สุด การสร้างเงื่อนไขให้องค์กร/ ชุมชนมีกลุ่มผู้หญิงเข้าร่วมทำงาน ทำกิจกรรมมากขึ้น การวางแผนพัฒนาที่เน้นแก้ปัญหาที่เกิดเฉพาะผู้หญิงหรือส่วนใหญ่กับผู้หญิง เป็นต้น

⁷ บรรทัดฐาน (Norm) หมายถึง ระเบียบ แบบแผน พฤติกรรม ซึ่งเกิดจากการปฏิบัติตามคตินิยมที่สังคมนั้นๆ วางไว้ และเข้าใจร่วมกัน มีบทบาทช่วยควบคุมสัมพันธภาพและพฤติกรรมของบุคคลให้เป็นไปตามที่สังคมปรารถนา ทำให้เกิดความราบรื่น ความเป็นปกติในชีวิตสังคม

ความเป็นแม่บ้าน กับโอกาสในเส้นทางงานพัฒนา

ผู้หญิงส่วนใหญ่ที่เข้าร่วมงานพัฒนาซึ่งได้รับการสนับสนุนจากโครงการ ชชต. มักเป็นแม่บ้าน ใช้เวลาแต่ละวันไปกับการรับผิดชอบงานในครัวเรือนเป็นหลัก ตั้งแต่ดูแลทำความสะอาดบ้าน ทำกับข้าว ส่งลูกไปโรงเรียน แม้ว่าบางคนต้องทำงาน รับจ้างเพื่อเป็นรายได้เสริมแก่ครอบครัวเนื่องจากมีความเป็นอยู่แบบหาเช้ากินค่ำ ต้องหารายได้มาหมุนเวียนใช้จ่ายในแต่ละวัน เพราะไม่มีเงินออม หรือไม่มีทรัพย์สิน ที่ดิน เป็นของตนเอง ทำให้ทั้งสามมีภรรยาต้องออกไปทำงานช่วยกัน แต่สถานะของผู้หญิงไม่ว่าจะอยู่ในครัวเรือนลักษณะใด ก็ยังคงต้องทำหน้าที่และบทบาทของการ เป็นภรรยาและมารดาให้สอดคล้องกับบทบาทที่พึงประสงค์ตามหลักการทางศาสนา

การเป็นแม่บ้านถูกมองว่าเป็นข้อจำกัดต่อการพัฒนาศักยภาพและความสามารถของผู้หญิง เพราะผู้หญิงต้องรับผิดชอบและเฝ้าดูแลผู้อื่นมากกว่าการ ให้ความสำคัญต่อตนเอง ทำให้คุณค่าและความหมายของเธออยู่ในมือของสามีและ ครอบครัว โลกที่แคบภายในบ้านลดทอนความกระตือรือร้น ความสนใจใคร่รู้ในสิ่ง ต่างๆ ตลอดจนเรื่องราวความเป็นไปทางสังคม และมีแนวโน้มการยอมจำนนต่อ อำนาจ (ซีโมน เดอ โบวัวร์ อ้างถึงในวารุณี ภูริสินสิทธิ์, 2545) อย่างไรก็ตาม การ ดำเนินงานพัฒนาโดยใช้กระบวนการ CDD ที่เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในทุก ขั้นตอน ได้กลายเป็นโอกาสให้แก่ผู้หญิงซึ่งใช้ชีวิตและเวลาส่วนใหญ่อยู่ในชุมชน เมื่อผู้ชายต้องไปทำงานนอกบ้าน แต่ผู้หญิงทำงานในบ้าน ดังนั้นเมื่อเสร็จจากงาน และความรับผิดชอบในครัวเรือน ผู้หญิงจึงเป็นคนกลุ่มใหญ่ที่เข้าร่วมกิจกรรมที่จัด ขึ้นได้ ดังประสบการณ์ของผู้หญิงหลายคนที่สะท้อนว่า

“ที่บ้านเหลือแค่คนมีอายุ ผู้หญิงก็เยอะ เราเป็นแม่บ้านไม่ได้ไป ไหน ผู้ชายไปทำประมง ออกไปรับจ้าง กลางวันมีแต่ผู้หญิงอยู่”

ชุมชนปาดาบาระ

“จะเรียกคนมาประชุมแต่ละครั้งยากนะ ผู้ชายจะไม่อยู่ ต้องออก ไปทำงาน ผู้หญิงทำงานบ้านเสร็จ กรีดยางเสร็จเช้า หลังจากนั้น ก็มีเวลาว่าง ก็อยากจะทำอาชีพเสริมให้กลุ่มสตรีที่มีเวลาว่างตอน กลางวัน”

ชุมชนตรือปา

“ตอนเช้าทำงานหมด พอทำกับข้าวเสร็จก็มาทำที่นี่ (กลุ่มแม่บ้าน) ส่วนมากสามีไปทำงาน เราอยู่บ้านเป็นหลัก ไปกรีดยางตอนเช้า เตรียมกับข้าวให้สามี ส่งลูกไปเรียนแล้ว ก็มารวมกลุ่มกัน ถ้าใคร มีลูกเล็กก็พาลูกมาด้วย”

ชุมชนทุ่งเค็ง

จากกระบวนการที่สร้างการมีส่วนร่วม กำหนดให้ต้องทำข้อมูลชุมชน วิเคราะห์ชุมชน จัดประชุมกันอย่างต่อเนื่อง และใช้เวลาพัฒนาโครงการ เป็นข้อได้เปรียบทำให้ผู้หญิงเข้าร่วมได้มากกว่า ขณะที่ผู้ชายต้องออกไปทำงาน ซึ่งมักจะมีปัญหาการนัดเวลาประชุมและทำงานร่วมกัน ดังจะเห็นได้จากความล่าช้าในโครงการ พัฒนาประเภทงานก่อสร้าง ซึ่งต้องพึ่งพาแรงงานผู้ชายเป็นหลัก แต่มักจะไม่เป็นปัญหาในโครงการที่ขับเคลื่อนโดยผู้หญิงเป็นหลัก

อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างกันที่เป็นข้อจำกัดต่อการมีส่วนร่วมของผู้หญิง ด้วยกันเอง ยังขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ กล่าวคือผู้หญิงในครัวเรือนที่ยากจน ต้องทำงานรับจ้างเพื่อหารายได้เลี้ยงครอบครัวร่วมกับสามี จะมีโอกาสเข้าร่วมได้น้อยกว่าผู้หญิงในครอบครัวที่มีฐานะดีกว่า เพราะการเข้าร่วมกิจกรรม หมายถึง การที่ผู้หญิงกลุ่มที่ยากจนอาจต้องสูญเสียรายได้ในวันนั้นไป ขณะที่ผู้หญิงอีกกลุ่ม ไม่ต้องวิตกกังวลต่อปัญหารายได้แบบเดียวกันนี้ เช่นตัวอย่างอุปสรรคที่เกิดขึ้นในพื้นที่ตรีอปา

“ชาวบ้านที่ต้องกรีดยางเป็นลูกจ้าง ถ้าต้องไปประชุมหรืออบรม เขาต้องออกจากบ้านแต่เช้า กลัวว่ามีปัญหาว่าจะกรีดยางไม่ได้ ถ้าเป็นลูกจ้างเขาจะเกรงใจ จะถามว่าไปกี่วัน ต้องหยุดกรีดยาง กลัวถ้าแสบ่น บอกว่าให้คนอื่นไปแทนได้ไหม ไปสายได้ไหม ไม่ไปได้ไหม ขอทำงานก่อน ถ้าไม่ทำงานเขาก็ไม่มีรายได้”

พื้นฐานทางเศรษฐกิจกำหนดความต้องการ ความสนใจ

นอกจากนี้ พื้นฐานทางเศรษฐกิจที่ต่างกันยังส่งผลต่อความต้องการและความจำเป็นในประเด็นการพัฒนาที่ต่างกัน โดยผู้หญิงกลุ่มยากจนสนใจและกระตือรือร้นในการทำโครงการที่เกี่ยวข้องกับอาชีพ การพัฒนาอาชีพ และการสร้างรายได้ ซึ่งต่างไปจากผู้หญิงกลุ่มที่มีฐานะดีกว่า จะให้ความสนใจในการพัฒนาศักยภาพ ความสามารถและโอกาสทางสังคม รวมถึงการพัฒนาที่มุ่งประโยชน์ของชุมชนโดยรวม เช่น การสร้างศูนย์เด็กเล็ก ศูนย์การเรียนรู้ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

จากโลกในบ้านสู่โลกสังคม... ความจำกัดที่ต้องเผชิญ

ด้วยขั้นตอนในกระบวนการ CDD ที่มีความต่อเนื่องและใช้เวลานาน เช่น ขั้นตอนการเก็บข้อมูลชุมชนแบบมีส่วนร่วม และจัดเวทีวิเคราะห์ชุมชน ซึ่งใช้เวลานาน ต้องออกไปร่วมกิจกรรมอยู่หลายครั้ง รวมถึงการไปบรณนอกพื้นที่ ต้องพักค้างแรมนอกบ้าน เงื่อนไขและความจำเป็นดังกล่าวส่งผลกระทบต่อบางครอบครัว ดังที่ผู้หญิงคนหนึ่งสะท้อนว่า “มีเสียงบ่นบ้าง เพราะสามีรู้สึกว่าเขาถูกทิ้งให้อยู่บ้าน แล้วภรรยาออกไปสนุกข้างนอก” แต่การยืนยันกรณดั่งที่ผู้หญิงคนหนึ่งบอกว่า “เราไม่ถอย” โดยพยายามชี้แจงว่า สิ่งที่เราทำเป็นไปเพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวม และการพัฒนาชุมชน ซึ่งที่ผ่านมามีถูกทอดทิ้งและละเลยไป ทำให้อีกฝ่ายเห็นถึงความสำคัญของการพัฒนา โดยที่ฝ่ายสามีและครอบครัวอาจไม่ได้แสดงว่าสนับสนุนหรือเห็นดีเห็นชอบในการเข้าร่วมกิจกรรมก็ตาม แต่กระนั้นผู้หญิงก็ยังมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง จึงนับเป็นเรื่องดี ซึ่งเธอเองต้องบริหารจัดการเวลาทั้งต่อครอบครัวและงานพัฒนาที่เป็นเรื่องสาธารณะ เช่นที่สะท้อนว่า

“ครอบครัวก็บ่นบ้าง แต่เราเป็นประเภทไม่ยอมถอย อย่างน้อยให้ชุมชนเราประสบความสำเร็จ เขามองในแง่ลบ แต่เราเชื่อในสิ่งที่เราทำ เพราะเราทำในสิ่งที่ถูกต้อง มีคนหาว่าเราทิ้งแฟนไว้ที่บ้าน ออกไปสนุกข้างนอก แต่สิ่งที่เราทำต่อชุมชนเขาไม่รู้ ตอนนี้มีเสียงแบบนี้อยู่”

ชุมชนตริอปา

“เจอคำถามตลอด ไปทำอะไร ไปประชุมอะไร แต่ที่บ้านเขาเปิดโอกาส ถ้าเป็นงานเพื่อสังคม มีแผนที่เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เขาจะเปิดให้มาทำ แต่ถ้าไปเที่ยวเตร่เขาไม่ให้ นี่มาทำประโยชน์ ชุมชนเราได้ประโยชน์ เขาก็ให้มา”

ชุมชนกือเม็ง

“ถ้าคนที่บ้านเข้าใจก็โอเค แต่ไม่ถึงกับว่าอยู่ข้างนอกตลอด ต้องมีเรื่องส่วนตัวด้วย มัวทำจิตอาสาทุกอย่างที่บ้านจะกินอะไร ก็ต้องแบ่งเวลาให้เหมาะสม อาทิตย์หนึ่งจะทำวันไหน เลือกวันเสาร์ทำงานกัน วันอื่นก็ไม่ต้องมา ตกลงประชุมกัน จะว่างตรงกันวันไหน เราตั้งเป็นวันเสียสละมาทำงานด้วยกัน”

ชุมชนปาตาบาระ

การเคลื่อนย้ายตัวเองจากโลกในบ้านสู่โลกทางสังคมของผู้หญิง สำหรับบางสังคมย่อมต้องเผชิญกับความจำกัดบางประการ อย่างน้อยก็ในระดับครอบครัวที่มีความคาดหวังต่อการทำหน้าที่ของผู้หญิง จึงต้องอาศัยการจัดการให้ลงตัวในเรื่องเวลากับสิ่งที่รับผิดชอบ ขณะที่ในอีกชั้นหนึ่งยังต้องเผชิญกับข้อจำกัดในเรื่องความเชื่อบรรทัดฐาน ตลอดจนความคาดหวังที่สังคมกำหนดให้หญิงชายประพฤติต่างกัน มีบทบาทและความรับผิดชอบต่างกัน

ในหลายกรณีพบว่า ครอบครัวไม่อนุญาตให้ผู้หญิงเข้ามาทำกิจกรรม ทั้งที่ผู้หญิงอยากจะออกมาทำงานร่วมกับคนในชุมชน ซึ่งหนทางหนึ่งที่พวกเธอทำคือพยายามที่จะติดตามการดำเนินกิจกรรม และการเสนอความเห็นฝากเพื่อนที่เข้าร่วมกิจกรรม เพื่อให้เป็นปากเสียงแทนตนเอง เช่นเสียงสะท้อนจากพื้นที่ที่รื้อป่าว่า

“ผู้หญิงที่นี่จะมีสองแบบ อย่างคนมีครอบครัว ตัวเองอยากทำ แต่สามีไม่ให้ทำ แต่เขาจะเสนอความคิดเห็น ถึงแม้จะไม่ได้เป็นคณะทำงาน เขาก็อยากมีส่วนร่วม ก็บอกคนอื่น เขาก็อยากทำงาน แต่ไม่อยากจะมีปัญหาครอบครัว โครงการนี้ประชุมบ่อย ทุกคนถูกถามว่าทำไมประชุมบ่อย ประชุมอีกแล้ว ผู้ชายที่ไม่เข้าใจก็มี แต่ที่ครอบครัวเข้าใจก็มี เขามาทำได้”

การถือปฏิบัติที่ต้องเคารพเชื่อฟังสามีและครอบครัวอย่างเคร่งครัด โดยถือเอาความรับผิดชอบในฐานะภรรยาและมารดาเป็นสำคัญ แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลด้านศาสนาหรือทางชีวิตวัฒนธรรม และความคาดหวังของสังคมที่เข้ามากำหนดความคิดความเชื่อ บทบาท การประพฤติปฏิบัติของหญิงชายที่แตกต่างกัน ซึ่งนับว่าเป็นประเด็นอ่อนไหวที่ต้องให้การเคารพและยอมรับ แต่ในบางบริบทที่ผู้หญิงสามารถออกมาร่วมกิจกรรม ทำงานพัฒนา และมีบทบาทนอกเหนือจากความรับผิดชอบหลักในครอบครัว ทำให้เห็นปัจจัยอื่นๆ ตลอดจนพลวัตความเปลี่ยนแปลงที่เข้ามามีอิทธิพลต่อ บรรทัดฐาน ความคาดหวังต่อความเป็นหญิงชายที่เปลี่ยนไปด้วย เช่น ปัจจัยทางเศรษฐกิจและการทำมาหากิน ปัจจัยทางสังคมการเมือง ทั้งนี้การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ในมิติหญิงชายในการดำเนินงานพัฒนา จำเป็นต้องพิจารณาปัจจัยเหล่านี้ควบคู่กับปัจจัยทางศาสนาหรือวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลอย่างเฉพาะเจาะจงในพื้นที่ ซึ่งอาจเป็นปัจจัยสนับสนุนหรือเป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วม ปิดกั้นผู้หญิงเข้าสู่พื้นที่สาธารณะก็ได้ การพิจารณาปัจจัยดังกล่าว จะช่วยให้เห็นว่า กิจกรรมหรือโครงการที่พัฒนานั้น มีผลกระทบต่อบทบาทของหญิงชายทั้งโดยตรงและโดยอ้อมอย่างไร ก็จะช่วยปรับปรุง ส่งเสริมให้ได้รับโอกาสยิ่งขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มที่อยู่ในภาวะเปราะบางหรือขาดโอกาส



บทบาท ความรับผิดชอบ หรือการแบ่งงานกันทำ

หญิงและชายมักมีบทบาท ความรับผิดชอบหรือการแบ่งงานกันทำ แตกต่างกันไปตามวัฒนธรรมสังคม และผันแปรไปตามสภาพการณ์และเงื่อนไขของสังคมที่เปลี่ยน แปลงไป เช่น ปัจจุบัน ผู้หญิงมักมีหลากหลายกิจกรรมที่ต้องทำในแต่ละวัน ทั้งการเลี้ยงดูลูก งานบ้าน งานนอกบ้าน กิจกรรมต่างๆ ทางประเพณีวัฒนธรรม ขณะที่ผู้ชายทำงานนอกบ้านเพื่อได้ค่าตอบแทน นำไปสู่การเข้าถึงทรัพยากรต่างๆ เป็นสำคัญ

สังคมที่ผู้ชายเป็นใหญ่จะเน้นย้ำบทบาทของผู้หญิงในฐานะแม่ ซึ่งจะต้องให้กำเนิดและเลี้ยงดูบุตร โดยยึดเอาเหตุผลเชิงชีวภาพมากำหนดบทบาททางสังคม ทำให้จำกัดขอบเขตผู้หญิงไว้แต่เพียงในบ้านและการทำงานบ้าน แต่กลับเป็นงานที่ไม่มีค่าทางเศรษฐกิจหรือไม่นับว่าเป็นรายได้ ทำให้ผู้หญิงรู้สึกที่ตัวเองไม่มีคุณค่า ต้องพึ่งพาผู้ชายที่ทำงานนอกบ้านและมีรายได้ ผู้ชายกลายเป็นผู้มีอำนาจเหนือเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรได้มากกว่า ซึ่งนอกจากไม่สามารถออกไปทำงานนอกบ้านได้แล้ว ยังลดบทบาทและการมีส่วนร่วมทางการเมือง เกิดปัญหาการกีดกันและเข้าไม่ถึงโอกาสด้านต่างๆ เช่น การศึกษา⁹ อีกด้วย

การพิจารณาความสัมพันธ์หญิงชายในแง่นี้ ทำให้เห็นถึงบทบาท ความรับผิดชอบของหญิงชายที่ดำรงอยู่ในสังคมว่าเป็นอย่างไร เฉพาะอย่างยิ่งผลกระทบต่อผู้หญิงอย่างไร เช่น เรื่องการใช้เวลา ผลกระทบต่อสุขภาพกาย ใจ โอกาสในการพัฒนาตนเอง เป็นต้น เพราะปัจจุบันที่สภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไป ผู้หญิงต้องออกจากบ้านไปทำงานนอกบ้านเหมือนผู้ชาย แต่ภาระงานในบ้านก็ยังเป็นหน้าที่ของผู้หญิงอยู่ดี เวลาทำงานของผู้หญิงจึงยาวนานกว่า และแน่นอนว่าผลกระทบที่เกิดขึ้นกับผู้หญิง ย่อมเป็นผลกระทบที่เกิดขึ้นกับครอบครัวด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ ต้องไม่หลงลืมว่า การจัดทำกิจกรรม โครงการ หรือนโยบายต่างๆ จะนำเรื่องการแบ่งงานกันทำของหญิงชายมาพิจารณาอย่างไร เช่น ควรจะมีสัดส่วนหญิงชายเท่าไรจึงเหมาะสม เป็นธรรม เนื่องจากผู้ชายกับผู้หญิงมักมีประสบการณ์ ความรู้ ความถนัด และยุทธศาสตร์ในการจัดการเรื่องต่างๆ ไม่เหมือนกัน หากผู้หญิงมีส่วนร่วมในการตัดสินใจมากขึ้น มักจะเน้นไปสู่เรื่องคุณภาพชีวิต ครอบครัว เด็กเยาวชน และกิจกรรมด้านสังคมอื่นๆ มากกว่า

⁹ เนตรดาว แพทย์กุล. บทบาทของผู้หญิงชาวบ้านในการพัฒนา: กรณีศึกษาบทบาทของผู้หญิงในเครือข่ายชุมชนเมือง. เชียงใหม่: ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2544.

พลังสร้างสรรคหึงชายที่เกื้อหนุนกัน

จากประสบการณ์ในพื้นที่ศึกษา พบว่า การแบ่งงานกันทำระหว่างหญิงชายมีลักษณะร่วมกัน คือหญิงชายจะแบ่งงานกันทำตามปัจจัยธรรมชาติหรือปัจจัยชีวภาพ โดยลักษณะที่ผู้ชายมีความเข้มแข็ง มีกำลัง มีเรี่ยวแรงมากกว่า จะได้รับเลือกมอบหมายให้รับผิดชอบในงานที่เกี่ยวข้องกับการใช้แรงงาน ส่วนผู้หญิงซึ่งมีสรีระที่บอบบาง มีกำลังน้อยกว่า จะได้รับมอบหมายในงานส่วนที่เหลืออื่นๆ ซึ่งสอดคล้องกับบทบาทตามความคาดหวังของสังคม เช่น การเป็นผู้ดูแลเรื่องอาหารการกินในการทำกิจกรรม การจัดการเรื่องงบประมาณ และเอกสารที่เกี่ยวข้องของโครงการ โดยให้เหตุผลว่า ผู้หญิงมีความละเอียด รอบคอบ และมีประสบการณ์มากกว่าผู้ชาย ดึงเสียงสะท้อนจากพื้นที่ว่า

“ที่ป่าตาบะระมีโครงการทำน้ำบาดู กับก่อสร้างศูนย์เด็กเล็ก ถ้าเป็นงานก่อสร้าง ยกของหนักๆ งานหนักๆ ต้องใช้แรงก็ให้พวกผู้ชายทำไป ไปหาไม้ ผสมปูน ผู้หญิงจะช่วยทำกับข้าว เสิร์ฟน้ำไป ไม่ค่อยได้ออกแรง แต่ถ้าเป็นงานเอกสารจะยกให้ผู้หญิงทำหมด ผู้ชายไม่ทำงานเอกสาร ตอนทำบาดู ผู้ชายจะยกโอ่ง แต่ผู้หญิงเป็นปรงรส”
ชุมชนป่าตาบะระ



การแบ่งงานกันทำด้วยปัจจัยพื้นฐานทางธรรมชาติเช่นนี้ เป็นไปในทิศทางเกื้อหนุน ประสานและกลมกลืน โดยปราศจากการให้คุณค่าเชิงประเมินที่งานผู้ชายเหนือกว่างานผู้หญิง หรืองานผู้หญิงทำด้อยค่าและต่ำต้อยกว่างานของผู้ชาย เพราะมองเห็นประโยชน์ที่จะเกิดขึ้น และเอื้อให้งานประสบความสำเร็จ

“ทำน้ำบูดูต้องผู้ชายเป็นแนวหน้า เพราะต้องใช้แรงเยอะ แบกปลาเป็นกระบะๆ ผู้หญิงทำไม่ไหว งานเบาๆ ให้ผู้หญิงทำไป อย่างงานเอกสาร งานการเงิน เขาละเอียดอ่อน มันเป็นธรรมชาติของกันและกัน แต่วางกันแล้วมันไปด้วยกันได้ เพราะเคยทำงานส่วนรวมด้วยกันแล้วหลายครั้ง”

ชุมชนปาตาบาระ

บทบาทผู้นำ : ชายก็ได้ หญิงก็ดี

นอกจากบทบาท ความรับผิดชอบ ตามปัจจัยพื้นฐานทางธรรมชาติแล้ว ยังมีบทบาทบางลักษณะที่ปัจจัยดังกล่าวไม่ได้มีอิทธิพลมากนัก หญิงหรือชายมีความเสมอภาคกัน เช่น ในการเลือกผู้นำในตำแหน่งประธานกรรมการ หรือประธานคณะกรรมการ ชาวบ้านจะพิจารณาตามความเหมาะสม อาทิ ต้องเป็นคนที่ไม่เสียสละ มีจิตอาสาเข้ามาทำงาน ซึ่งการร่วมกันตัดสินใจผ่านการประชุมกัน ทำให้ตำแหน่งการนำ และแกนนำไม่ได้ขึ้นอยู่กับเพศใดเพศหนึ่ง อาจหมุนเวียนเปลี่ยนกันระหว่างหญิงชายขึ้นมาเป็นแกนนำ ดังที่คณะกรรมการรื้อป่าสะท้อนไว้ว่า

“ตอนแรกประธานเป็นผู้ชาย แต่ก็สลับไป ตอนนี้เป็นผู้หญิงหมดเลย ผู้หญิงมีเวลา มีความเสียสละที่จะเข้ามาทำงาน เราพร้อมทำงานหนัก งานตรงนี้ถ้าเราไม่มีจิตอาสารจริงๆ จะอยู่ไม่ได้ ผู้ชายเองก็ไม่รับจะเป็นคนนำ กลายเป็นสตรีอยู่ข้างหน้า”

อย่างไรก็ตาม มีประเด็นน่าสนใจในการตัดสินใจและการเลือกของผู้หญิงบางพื้นที่ ที่ให้ผู้ชายเป็นผู้นำ โดยมองว่า เป็นการให้เกียรติ แสดงความเคารพ หรือให้บทบาท และที่สำคัญมองว่าช่วยทำให้การทำงานร่วมกันไปได้อย่างราบรื่น เพื่อให้โครงการบรรลุเป้าหมายที่ชุมชนโดยรวมจะได้รับประโยชน์ เช่น ความรู้สึกของคณะกรรมการคนหนึ่งสะท้อนไว้ว่า

“ถึงเราจะทำงานหนักกว่าเราก็อยอมรับ ให้ผู้ชายเป็นประธาน ถือว่าให้เกียรติเขา อย่างน้อยเราได้ภูมิใจ ได้มีอาคารอเนกประสงค์ ลูกคนที่โครงการ มันไม่ใช่ของใครคนเดียว ทุกคนคิด ทุกคนอยากได้

มาช่วยกันทำ เราตื่นแต่เนิ่นๆอยากได้อาคาร เพราะตรีอปาไม่มีอาคารเรียน เด็กเกือบสามสิบคนต้องไปเรียนบ้านคนในหมู่บ้าน พอโครงการนี้ได้มา ถึงจะเป็นเดือนบวช ก็มาช่วยกัน”

ชุมชนตรีอปา

ในโครงการที่เกี่ยวข้องกับการก่อสร้าง และการส่งเสริมอาชีพสร้างรายได้ ที่ต้องอาศัยความร่วมมือกันในชุมชน ทำให้ทั้งหญิงชายมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ แต่พบว่า ในโครงการที่มีกลุ่มเป้าหมายเป็นผู้หญิง หรือเป็นโครงการที่สัมพันธ์กับลักษณะแบบผู้หญิง เช่น การทำขนม ผู้หญิงจะเป็นผู้นำกลุ่ม และสมาชิกส่วนใหญ่มักเป็นผู้หญิง



อำนาจและการฟื้นฟูอำนาจของผู้หญิง

การหล่อหลอมผ่านสถาบันทางสังคม นับแต่ครอบครัว วัฒนธรรม ระบบการศึกษา สถาบันทางศาสนา รวมถึงสื่อมวลชน ที่ให้คุณค่าความเป็นชายมากกว่าความเป็นหญิง เป็นส่วนหนึ่งที่สนับสนุนวัฒนธรรมชายเป็นใหญ่ การใช้แนวคิดเรื่องอำนาจและวิธีการใช้อำนาจแบบต่างๆ ในการทำความเข้าใจ ช่วยชี้ให้เห็นผลของการใช้อำนาจแบบครอบงำภายใต้วัฒนธรรมดังกล่าว ว่าเป็นสาเหตุของปัญหาที่ซับซ้อนของสังคม เช่น ความยากจน การกดขี่หรือความไม่เสมอภาคทางเพศ และอื่นๆ นอกจากนี้ ยังหล่อหลอมให้ผู้หญิงเชื่อ ยอมรับ และจำนนกับการถูกควบคุม ครอบครอง และสำนึกว่าความเป็นหญิงมีค่าน้อยกว่า อำนาจที่มีความหมายเชื่อมโยงกับการครอบงำในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์เช่นนี้ เป็นการใช้ *อำนาจเหนือกว่า (power over)* ที่หากฝ่ายหนึ่งมีอำนาจมากเท่าไร อีกฝ่ายก็จะมีอำนาจน้อยลงเท่านั้น

การจัดปัญหาข้างต้น จึงต้องต่อต้านอำนาจที่ครอบงำและฟื้นฟูอำนาจของผู้หญิง ในวิธีทางที่ทำให้มองเห็นว่า อำนาจหมายถึง การมีส่วนร่วม การแบ่งปัน การเปิดกว้าง การสัมพันธ์กันอย่างพึ่งพาและเชื่อมโยงที่เรียกกันว่า อำนาจร่วม (shared power) เช่น การช่วยเหลือเกื้อกูล สนับสนุน เปิดโอกาสให้บุคคล กลุ่มบุคคล ที่มีอำนาจน้อยกว่าได้ร่วมในกระบวนการตัดสินใจ การแบ่งปันเวลาหรือข้อมูลความรู้ เป็นต้น รวมไปถึงทำให้เห็นความสำคัญของ อำนาจภายใน (power within) อันหมายถึง ความสามารถหรือศักยภาพที่มาจากภายในของบุคคลหรือกลุ่ม เพื่อใช้เผชิญปัญหาอุปสรรค ทำให้ไม่สยบยอม ไม่สิ้นหวัง แม้เมื่อต้องเผชิญกับความกลัว ความไม่ยุติธรรม การควบคุมครอบงำ

การแสวงหาประโยชน์ หรือการใช้ความรุนแรง¹⁰ กระตุ้นให้ผู้หญิงเปลี่ยนแปลงชีวิตตนเอง มีพลัง เชื่อมั่นในศักยภาพและความสามารถของตนเอง มีอิสระ พึ่งพาตนเองได้ สามารถตัดสินใจในการดำเนินชีวิตของตนเอง ตระหนักในคุณค่าความเป็นหญิง มีทางเลือกและมีบทบาทอันหลากหลาย

การพิจารณาความสัมพันธ์หญิงชายในกรอบแนวคิดเรื่องอำนาจนี้ มักให้ความสำคัญต่อการเข้าถึง และการควบคุม จัดสรรทรัพยากรต่างๆ ซึ่งผู้หญิงมักอยู่ในฐานะที่มีโอกาสน้อยหรือไม่มีเลย ทำให้เห็นถึงความสำคัญของการใช้อำนาจร่วมและอำนาจภายใน เป็นทางออกจากหรือเผชิญปัญหา และเป็นการเสริมสร้างฟื้นฟูอำนาจของผู้หญิงในกระบวนการพัฒนาในลักษณะที่เกื้อกูล สนับสนุน เปิดโอกาส เช่น ให้การรับฟัง การให้ข้อมูลความรู้รอบด้าน การสนับสนุน ส่งเสริมให้ผู้หญิงเกิดความเข้าใจ ปรับเปลี่ยนมุมมอง เห็นความเป็นส่วนหนึ่งของกันและกันผ่านกิจกรรมต่างๆ การสร้างเงื่อนไขให้ผู้หญิงมีส่วนร่วมในการตัดสินใจใช้ทรัพยากร เป็นต้น

การสนับสนุนงานพัฒนาโดยใช้กระบวนการ CDD ที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในแง่หนึ่ง เป็นการเสริมสร้างและฟื้นฟูอำนาจของผู้หญิงหลายประการ ซึ่งสะท้อนผ่านผลการดำเนินงาน ประสบการณ์การเรียนรู้ ความรู้สึกนึกคิดของผู้หญิงที่เข้าร่วมโครงการ ดังนี้

✿ พลังของผู้หญิง : คลังแห่งประสบการณ์ร่วม และความเชื่อมโยงกัน

การเน้นให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาโครงการ เป็นโอกาสให้แก่กลุ่มคนที่ไม่เคยได้เข้าร่วมจัดสรรทรัพยากร หรือไม่ค่อยได้ประโยชน์จากโครงการพัฒนาต่างๆ เข้ามาร่วมกระบวนการเรียนรู้วิเคราะห์ สังเคราะห์ พัฒนาและดำเนินโครงการ โดยกระบวนการ CDD ที่มีลำดับขั้นตอนต่อเนื่อง ต้องใช้เวลานานพอสมควรใน

¹⁰ อวยพร เชื้อนแก้ว “แนวคิดเรื่องอำนาจ” แหล่งที่มา [http:// womenforpeaceandjustice.org](http://womenforpeaceandjustice.org), สืบค้นวันที่ 10 มีนาคม 2556

การพัฒนาโครงการ เป็นเงื่อนไขที่เปิดให้ผู้หญิงเข้ามาร่วมโครงการมากกว่าผู้ชาย ซึ่งหลายโครงการที่ผู้หญิงสามารถรับผิดชอบและดำเนินการเองได้จนบรรลุเป้าหมาย ช่วยจัดอคติ การสบประมาท และการกีดกันผู้หญิง ดังเสียงสะท้อนว่า

“ณ วันที่เปลี่ยนแปลงไปในระดับหนึ่งแล้ว ตอนแรกที่โครงการลงมา ทุกคนบอกโครงการไม่เกิดหรอก เหมือนโครงการทั่วไปแหละ แต่ปรากฏว่าโครงการอยู่รอดสามปี และกลุ่มสตรีมีอาชีพเสริมในหนึ่งสัปดาห์จะทำสองวัน ทุกคนที่เป็นสมาชิกจะทำขนมแล้วขาย ได้กำไรตรงนี้”

ชุมชนตรีอปา

โอกาสที่ผู้หญิงได้เข้ามาร่วมกันทำกิจกรรมดังกล่าว ทำให้เห็นทิศทางการเกิดขึ้นของสิ่งที่เรียกว่า “คลังแห่งประสบการณ์ร่วมของผู้หญิง” ซึ่งได้รับการอธิบายว่าเป็นประสบการณ์ใหม่ที่ผู้หญิงนำมาใช้เพื่อให้นิยามความหมายแก่ความเป็นหญิง การต่อต้านอำนาจครอบงำที่ทำให้ผู้หญิงด้อยโอกาส ถูกเอาเปรียบ และภาวะไร้อำนาจ เป็นต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมที่อยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์และสมาชิกของกลุ่ม สร้างให้เกิดอำนาจทางสังคมและการยอมรับของสังคม (อริยา, 2544: 68 อ้างแล้ว) อันแสดงถึงพลังของผู้หญิง

นอกจากนี้บางกรณีสามารถมองเห็นการเชื่อมโยงเพื่อขยายให้กลุ่มตนเข้าร่วมเป็นเครือข่ายที่ใหญ่ขึ้น เช่นกรณีของเกาะสะท้อนที่ผู้นำพยายามเข้าร่วมการอบรม และการทำกิจกรรมร่วมกับเครือข่ายอื่นๆ เช่น เครือข่ายสตรีชายแดนใต้ ซึ่งมีงานในการหนุนเสริมความเข้มแข็งให้กับกลุ่มอาชีพของผู้หญิงด้วย ดังที่เล่าว่า

“พวกเราไม่มีเส้นสาย ไม่ค่อยจะได้รับงบประมาณสนับสนุน ได้อะไรมากมายเลย เวลาที่มีประชาคมก็ไปนำเสนอ แต่ไม่เคยได้ทำแล้วเขาไม่สนใจหรือเปล่า มันหมดกำลังใจ พยายามบอกกลุ่มอย่าไปคิดขออะไรจากเขา เราเดินหน้าของเราเอง มีโอกาสเราก็กินไว้ อบรมอะไรเราก็ไป เพื่อมีโอกาสบ้าง จะได้รู้จักเส้นทางว่ามีอะไรที่ทำงานของเราไปข้างหน้าได้”

การเชื่อมโยง ขยายกลุ่ม และสร้างเครือข่ายทำให้ได้พบกับผู้หญิงกลุ่มอาชีพอื่นๆ เป็นโอกาสที่ผู้หญิงจะเรียนรู้ถึงเส้นทาง วิธีการ และแหล่งทุนในการสนับสนุนการดำเนินโครงการด้านอาชีพ รวมถึงการนำมาพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มให้มีคุณภาพ เป็นที่ยอมรับ และตรงกับความต้องการของตลาดมากขึ้น



❖ ร่วมทุกข์ร่วมสุข

จากการที่ผู้หญิงได้ทำงานร่วมกัน บริกษาหรือ รับฟัง ช่วยเหลือ และเสริมสร้าง กำลังใจให้เกิดขึ้น เช่นกรณีของตรีอปา เล่าว่า “ก่อนหน้านี้นี้ไม่เคยได้คุยกัน ใครมีปัญหาครอบครัวก็เอามาเล่าให้ฟัง กลับบ้านไปก็มีความสุขมากขึ้น อยู่ที่นี่ได้คุยกัน เฮฮามีความสุข” หรือกรณีของกือเม็ง แม่บ้านจะคุยกันเรื่องปัญหาเสพติด “กลัวว่าลูกจะติดยา จะมาปรึกษาเรื่องลูกชายจะอย่างไรไม่ไปตรงนั้น” เช่นเดียวกับกรณีของเกาะสะทอน ซึ่งเปรียบเทียบระหว่างก่อนหน้าจะมีโครงการ แต่ละคนที่ต่างคนต่างอยู่ พอได้เข้ามาร่วมโครงการด้วยกันทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ดังที่บอกว่า “พอเรามาอยู่ร่วมกัน รู้ใจซึ่งกันและกัน มีปัญหาอะไรก็ช่วยกันแก้ แม้เป็นเรื่องครอบครัวก็ได้ มาปรึกษาหารือกัน แต่ละมีปัญหา มีจุดด้อยไม่เหมือนกัน”

สภาพการณ์ดังกล่าว ทำให้เห็นว่า เงื่อนไขของกิจกรรมในโครงการพัฒนา ช่วยสร้างพื้นที่ของการพูดคุยสารทุกข์สุกดิบตามประสาชาวบ้าน ช่วยให้รู้สึกคลี่คลายจากการ ได้ระบายความคับข้องใจ ได้หารือ ให้กำลังใจซึ่งกันและกัน ซึ่งภาวะของการเป็นเพื่อนร่วมทุกข์ร่วมสุขเช่นนี้ ช่วยฟื้นฟูเยียวยาด้านจิตใจได้เป็นอย่างดี ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้น ไม่รู้สึกโดดเดี่ยว และไว้วางใจซึ่งกันและกันยิ่งขึ้น

❖ ความภาคภูมิใจ ตระหนักในคุณค่าและศักยภาพของตนเอง

ส่วนใหญ่ผู้หญิงที่แต่งงานและมีครอบครัวต้องทำหน้าที่และรับผิดชอบ ตามบทบาทของแม่และภรรยา ทำให้ขาดโอกาสที่จะพัฒนาตนเอง อีกทั้งการ



ถูกจำกัดไว้แต่งงานในครัวเรือน ต้องอยู่กับงานที่จำเจ ทำหน้าที่ประจำซ้ำๆ กันไปทุกวัน เกิดความรู้สึกเช่นที่ผู้หญิงบางคนบอกว่า “เหมือนอยู่ไปวันๆ” แต่การเข้าร่วมในโครงการ ชต. ที่ผู้หญิงหลายคนรับผิดชอบและมีส่วนร่วมดำเนินการจนสำเร็จ ได้สร้างความภาคภูมิใจแก่ตนเองและกลุ่ม ที่สำคัญได้ช่วยสร้างประสบการณ์ใหม่ ได้ทำกิจกรรมที่ต่างไปจากโลกแคบๆ ในบ้าน โดยเฉพาะการได้รับโอกาสที่จะแสดงศักยภาพ การใช้ปัญญาในการเรียนรู้ที่จะวิเคราะห์ หมองปัญหา และสังเคราะห์จนเห็นความจำเป็นหรือความต้องการของชุมชนที่แท้จริง รวมถึงได้ลงมือทำ ร่วมจัดการดำเนินการ รับผิดชอบ และได้รับประโยชน์โครงการ เป็นการเพิ่มพูนความรู้ที่ทำให้ผู้หญิงมองเห็นคุณค่า ตระหนักถึงศักยภาพและความสามารถภายในตัวเอง เป็นแรงผลักดันที่ทำให้อยากร่วมพัฒนาชุมชนต่อไป และนำความรู้ไปปรับใช้กับชีวิตด้านอื่นๆ ด้วย ดังเสียงสะท้อนว่า

“โครงการอื่นทำเหมือนเอามาใส่ปากให้เรา เราแค่กินเท่านั้น แต่แอลดีเอทำให้เราได้คิด ให้เงิน แล้วเราทำเอง ซึ่งความจริงเราทำได้แล้วก็มีคนติดตาม ตรวจสอบว่าทำหรือเปล่า กระบวนการแอลดีเอสอนเราทำทุกอย่าง หนื่อยก็ไม่ใช่ไร ถึงเราเป็นชาวบ้านไม่ได้เรียนหนังสือสูง เราก็สามารถทำได้ อย่างเรื่องการสำรวจ ต้องเปรียบเทียบราคา เพื่อใช้เงินคุ้มค่าที่สุด เราก็เอามาใช้ในชีวิตที่ต้องทำสำรวจของที่ซื้อ”

ชุมชนทุ่งเค็ง

“เราได้เรียนรู้หลักการทำงานที่เป็นขั้นตอน ไม่ใช่การโยนมาให้รับ เหมือนโครงการอื่นๆ ที่ทำแบบสำเร็จรูปมาแล้ว เวลาไปดูงานข้างนอก ก็คิดจะเอามาแก้ไขปรับปรุงที่บ้านเราอย่างไร ทำแค่นี้ได้ ครั้งหนึ่งของเขาก็ยังดี”

ชุมชนป่าตาบาระ

“โครงการทำขนมของกลุ่มแม่บ้าน เราอยากทำให้เป็นงานหลัก เป็นรายได้ของผู้หญิง แล้วก็เป็นตัวอย่างให้ผู้นำชุมชนได้เห็น ว่าผู้หญิงทำได้ เหมือนที่ตำบลอื่นๆ เขาก็มีกลุ่ม เราคิดว่าการทำขนม เป็นทักษะหนึ่ง ถ้าเราขาดคนในครอบครัวไป หรือต้องหารายได้เอง เราพึ่งตรงนี้ได้ อยากให้เป็นรายได้ที่จะรองรับสิ่งที่เกิดขึ้น ในวันข้างหน้า พอมีอาชีพทำให้เขาสบายใจ”

กลุ่มขนมเกาะสะท้อน

การได้เข้าร่วมโครงการเหมือนกับได้ปลูกให้ผู้หญิงตื่นขึ้นจากบทบาท ความรับผิดชอบในชีวิตประจำวัน ได้เรียนรู้ ตระหนักถึงศักยภาพภายในตัวเอง รู้สึก เป็นอิสระ พึ่งพาตนเองได้ เป็นผู้นำและเป็นตัวอย่างในการเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่ คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น สร้างการยอมรับในการที่ผู้หญิงควรจะมีส่วนร่วมในงานพัฒนา ซึ่งจะประโยชน์แก่ตนเอง ครอบครัว และชุมชน

✪ โลกใบใหม่ : มุมมอง ความคิด ที่เปลี่ยนไป

เนื่องจากการดำเนินชีวิตภายในสิ่งแวดล้อมที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ที่คุ้นเคย ไม่ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ที่จะนำไปสู่การปรับเปลี่ยนมุมมอง ความคิด พฤติกรรม แต่หากได้มีโอกาสดำเนินชีวิตในพื้นที่และประสบการณ์ใหม่ที่แตกต่างออกไป ก็จะช่วยขยายโลกทัศน์ สร้างการเรียนรู้ในเรื่องใหม่ๆ ที่กว้างขวาง รู้เข้าใจความจริง ทำให้เกิดความมั่นใจ ภาคภูมิใจ ซึ่งจำเป็นต่อการสร้างหรือฟื้นฟูอำนาจภายในตัว ผู้หญิง ทั้งนี้โครงการที่ได้รับการสนับสนุน ถือว่าได้สร้างโอกาส สร้างพื้นที่การเรียนรู้ ใหม่ ทำให้ผู้หญิงได้ประสบการณ์ชีวิตที่ต่างไปจากเดิมในชีวิตประจำวัน

กรณีของทุ่งเค็ง ซึ่งผู้หญิงบอกว่า ไม่เคยออกไปนอกหมู่บ้านเลย กระทั่ง ได้รับการสนับสนุนโครงการที่มีกิจกรรมออกไปดูงานพื้นที่นอกหมู่บ้าน และผลการดูงานยังสามารถนำมาปรับใช้ให้สอดคล้องกับศักยภาพของกลุ่มตนดังที่แกนนำบอกว่า

“เคยได้ยินแต่ อบต.ไปดูงาน แต่พวกผู้หญิงเราก็ไม่เคยออกไปดูงานข้างนอกหมู่บ้าน โครงการนี้มีกิจกรรมให้ไปดูหมู่บ้านอื่น เขามีอะไร ทำอะไรบ้าง เราจะได้เอามาปรับปรุง ได้เรียนรู้วิธีการบริหารจัดการในกลุ่ม จะได้กลับมาจัดการในกลุ่มเราให้ดีขึ้น”

กรณีของบ้านกือเม็งที่เปรียบเทียบระหว่างก่อนและหลังการเข้าร่วมโครงการว่า ผู้หญิงมีความมั่นใจ กล้าแสดงความคิดเห็นในที่ประชุม หรือในการทำประชาคมหมู่บ้านมากขึ้น สามารถเป็นตัวแทนของผู้หญิงที่จะสะท้อนปัญหาและความต้องการของผู้หญิง

“เรากล้าแสดงความคิดเห็น ถึงจะพูดไม่ชัดเจน แต่กล้านำเสนอ เพราะถ้าเราไม่พูด ใครจะพูดแทนผู้หญิง ก่อนหน้านั้นเราอยู่แต่ในบ้าน ทำงานเหมือนเดิมๆ จนได้มาทำโครงการกับแอลดีโอ เรากล้ามากขึ้น ถ้าไม่ได้ทำ ก็คงไม่กล้าแบบนี้หรอก”

เช่นเดียวกับกรณีบ้านตรือป่า การได้เข้าร่วมโครงการ ชขต. สร้างให้เกิดความมั่นใจในตัวเองมากขึ้น ซึ่งเป็นผลจากโครงการสร้างพื้นที่และเปิดกว้างให้ผู้หญิงได้เข้ามามีบทบาทในการทำงานร่วมกับคนในชุมชนมากขึ้น ดังที่สะท้อนว่า

“แต่ก่อนเราไม่มีบทบาทในชุมชน แอลดีโอสามารถดึงเรามามีบทบาทได้ ได้ประสบการณ์เยอะมาก มีโครงการมาที่หมู่บ้านเยอะ แต่ไม่เคยเปิดโอกาสให้เรา ไม่เหมือนแอลดีโอเปิดให้เราได้แสดงความสามารถตรงนี้”

ประสบการณ์ที่ได้รับ ได้ช่วยบ่มเพาะความคิด ความรู้สึกละเอียด ซึ่งสำหรับในด้านที่ดีก็ทำให้ชีวิตองอาจ เป็นแรงกระตุ้นที่ช่วยเสริมสร้างหรือฟื้นฟูอำนาจภายในของผู้หญิงแต่ละคน ไม่ว่าจะเป็นการตระหนักในคุณค่า ความสำคัญของตนเอง ความภาคภูมิใจที่มีส่วนร่วมผลักดัน ดำเนินการ และได้รับประโยชน์ที่ตรงกับความต้องการ มองเห็นความจำเป็นที่ผู้หญิงต้องพัฒนาตนเองและมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตน แต่หากได้รับประสบการณ์ในด้านที่ไม่ดี แต่ละคนก็ได้

เรียนรู้ที่จะพัฒนาต่อไป นอกจากนี้การรวมกลุ่มทำงานยังเป็น “คลังประสบการณ์ร่วมของผู้หญิง” ที่สามารถต่อยอด ขยายผล และสร้างพลังอำนาจให้ผู้หญิงมากขึ้นได้อำนาจภายในอันเกิดจากการผ่านประสบการณ์ในการทำงานร่วมกันเช่นนี้ ทำให้พวกเธอรู้สึกเป็นอิสระ พึ่งพาตนเอง และไม่ยอมจำนนต่ออำนาจเหนือกว่าที่ส่งผลกระทบกับชีวิตได้มากขึ้น เกิดความตระหนักรู้เห็นความเชื่อมโยงเป็นส่วนหนึ่งของกันและกัน และนำไปสู่ความปรารถนา ความดำริที่จะสร้างการเปลี่ยนแปลงในระดับต่างๆ ที่อาจจะเริ่มจากระดับครอบครัว ไปสู่พื้นที่ส่วนรวมมากขึ้น ซึ่งสามารถเห็นได้จากปฏิบัติการ อย่างน้อยก็ในเรื่องการทำงานชุมชนแบบจิตอาสา ที่บางโครงการก็เป็นการทำงานเพื่อปกป้องรักษาสิ่งแวดล้อม บางโครงการก็ทำเพื่อเด็กเยาวชน เป็นต้น



หนทางไปสู่ศักยภาพ : โอกาสและความท้าทาย

“...ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญ
สำหรับการถักทอผืนผ้าแห่งชีวิตของมนุษย์”

Shundo Aoyama, นักบวชหญิงเซน

หากชีวิตคนเราเปรียบดั่งผืนผ้า สายสัมพันธ์ต่างๆ ความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน ไม่ว่าจะเป็นความเป็นญาติพี่น้อง พ่อ แม่ เพื่อน เพื่อนบ้าน ฯลฯ ไม่ว่าจะเป็นความเป็นหญิงหรือชาย คงเป็นดั่งเส้นด้ายที่ถูกถักทอเป็นลวดลายต่างๆ ด้วยเส้นด้ายหลากชนิดหลากสีสัน จึงก่อให้เกิดผืนผ้าผืนใหญ่ที่นำไปใช้ให้สำเร็จประโยชน์ได้

ให้... มีโอกาสไปถึงศักยภาพ

ไม่ว่าหญิงหรือชาย ควรมีโอกาสได้รับการพัฒนาให้ไปถึงศักยภาพของตนๆ ที่สามารถไปถึงได้ ซึ่งเป็นเรื่องของเหตุปัจจัยที่รองรับสนับสนุนทั้งภายในและภายนอก โดยเฉพาะเหตุปัจจัยภายนอก จำเป็นต้องอาศัยผู้เอื้อเพื่อ ผู้สนับสนุน ให้ได้มีโอกาสเรียนรู้ เติบโต เติบโต เช่น การดำเนินงานโครงการ ชต. ที่นำกระบวนการ CDD มาใช้ในการพัฒนาโครงการที่ตอบสนองต่อความต้องการที่แท้จริงของชุมชน และใช้หลักการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงบวก เปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์หญิงชายให้เป็นไปในลักษณะที่ทำให้สามารถเข้าถึงควบคุมทรัพยากร มีอำนาจตัดสินใจได้มากขึ้นในกลุ่มผู้หญิง และในมุมมองบทบาทหญิงชายโดยภาพรวมก็ค่อนข้างเป็นไปในลักษณะกลมกลืน แบ่งบทบาทและความรับผิดชอบเหมาะสมตามสถานะหญิงชาย สามารถประสานประโยชน์กันได้ หรือมีวิธีการจัดการการอยู่ร่วมกันได้ดี โดยปัจจัยที่มีส่วนสนับสนุนให้เกิดผลดังกล่าว ได้แก่

♦ **การสนับสนุนทุนพัฒนาชุมชนที่สร้างการมีส่วนร่วม** การออกแบบโครงการและวิธีดำเนินงานเพื่อหนุนเสริมความเข้มแข็งชุมชน ด้วยกระบวนการ CDD ที่เน้นการมีส่วนร่วม การรับฟังความคิดเห็นของคนทุกกลุ่ม การทำงานบนฐานข้อมูลความรู้และทุนของชุมชน ที่นำมาวิเคราะห์ให้เห็นความจำเป็นและความต้องการของชุมชนที่แท้จริง เป็นกระบวนการที่เปิดกว้างให้คนทุกกลุ่มเข้ามามีส่วนร่วม จึงมีที่ทางให้กับกลุ่มที่ถูกมองข้าม กลุ่มที่อยู่ในภาวะเปราะบาง หรือเป็นเสี่ยงที่ขาดหายไปในการพัฒนา โดยเฉพาะผู้หญิง ที่ในบางบริบทสังคมจะถูกปิดกั้นโอกาสเข้าสู่พื้นที่สาธารณะ ทำให้เข้าไม่ถึงทรัพยากรที่จะเป็นประโยชน์ และส่งผลต่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

♦ **แกนนำกลุ่มผู้หญิงที่แข็งแกร่ง** มีความมุ่งมั่น กระตือรือร้น มีความรับผิดชอบ และใส่ใจกับการเรียนรู้ที่จะพัฒนาตนเอง กลุ่ม และชุมชนอย่างต่อเนื่อง ช่วยเสริมสร้างบ่มเพาะและฟื้นฟูพลังอำนาจของผู้หญิงเอง ที่ได้เผยให้เห็นในกระบวนการทำงานพัฒนาโดยเฉพาะอำนาจภายใน เช่น ความกล้าหาญ ความซื่อสัตย์ ความอดทนอดกลั้น ความปรารถนาดี เป็นต้น

♦ **ผู้ประสานงานที่เข้าถึงทุกกลุ่ม** โดยเฉพาะผู้ประสานที่เป็นผู้หญิงด้วยกัน ที่มีความรู้ความเข้าใจสถานะของผู้หญิงในชุมชน ที่มีความอ่อนไหวต่อข้อจำกัดทางวัฒนธรรม ศาสนา และธรรมชาติของความเป็นผู้หญิง เช่น ความประหม่าและกลัวการแสดงความเห็นในที่สาธารณะ แต่รู้สึกปลอดภัยที่จะพูดคุยกันในลักษณะส่วนตัว ดังนั้นในเวทีระดมความคิดเห็น จึงต้องมีกระบวนการ “นอกรอบ” หรือในลักษณะที่ไม่เป็นทางการ เพื่อทำความเข้าใจ เข้าถึง และทำให้ได้ข้อมูลเพิ่มเติมมาใช้ในการพัฒนา

♦ **รูปแบบของโครงการพัฒนาที่เอื้อให้เกิดการมีส่วนร่วมของผู้หญิง** ที่ผู้หญิงสามารถนำเสนอโครงการ บริหารจัดการเองในกลุ่ม โดยมีผู้หญิงเป็นผู้ดำเนินการ และได้รับประโยชน์โดยตรง เช่น โครงการส่งเสริมอาชีพแก่กลุ่มผู้หญิง ซึ่งสะท้อนให้เห็นการที่กลุ่มผู้หญิงสามารถเข้าถึง ควบคุม และได้รับประโยชน์จากทรัพยากรที่ได้รับการสนับสนุน มีอำนาจตัดสินใจในเรื่องราวต่างๆ ที่สืบเนื่องกัน รวมทั้งได้รับประโยชน์ในด้านข้อมูลความรู้ การสร้างรายได้ รวมถึงนำมาซึ่งอำนาจภายใน เช่น ความเชื่อมั่น มั่นใจ ที่มีมากขึ้น เป็นต้น

♦ **ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวของผู้หญิง** ในกรณีที่ครอบครัวให้การสนับสนุน มีความเข้าใจ และเห็นความสำคัญที่ผู้หญิงจะเข้าไปมีส่วนร่วมในการ

พัฒนาชุมชน ทำให้ผู้หญิงเข้าร่วมอย่างมีอิสระ ไม่ต้องวิตกกังวล หรือต้องถอนตัว
ยุติบทบาทตัวเองจากการทำงาน

ความท้าทายที่ต้องเผชิญ

ผู้หญิงในสามจังหวัดชายแดนใต้ ซึ่งสูญเสียหัวหน้าครอบครัวจาก
สถานการณ์ในพื้นที่ความขัดแย้ง ทำให้ต้องเผชิญกับความยากจนเพราะขาดเสาหลัก
ที่หารายได้ หลายคนได้พัฒนาบทบาทของตนเองมาเป็นผู้นำครอบครัว แต่ก็ยังถูก
มองข้ามความสำคัญในการมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมในกระบวนการสร้างสันติภาพ
และความมั่นคง¹¹ ภาพรวมดังกล่าวสะท้อนให้เห็นปัญหาส่วนหนึ่งว่า ผู้หญิงใน
กระบวนการพัฒนายังต้องเผชิญกับข้อจำกัดและความท้าทายอยู่มาก ที่อาจจะเริ่ม
ตั้งแต่วิธีคิดเกี่ยวกับตัวของผู้หญิงเองที่พันธนาการตัวเองไว้กับอำนาจภายนอกที่มา
กดทับ สถานะทางครอบครัว การรวมตัวเป็นเครือข่ายที่ยังไม่มีพลังพอ ไปจนถึงฐาน
คิดของสังคมที่มีต่อผู้หญิงเลยทีเดียว

นอกจากโอกาส และปัจจัยสนับสนุนซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาการมีส่วนร่วม
ของผู้หญิง บทเรียนจากกรณีศึกษาได้ชี้ให้เห็นประเด็นท้าทายหรือเป็นอุปสรรคต่อ
การมีส่วนร่วมในโครงการพัฒนาในชุมชน ดังนี้

♦ **ศาสนาและวัฒนธรรม** หลักการทางศาสนาให้ความสำคัญกับบทบาท
ของการเป็นภรรยาและมารดา เพียงทำหน้าที่และรับผิดชอบภายในครอบครัว
เป็นสำคัญ ซึ่งหากครอบครัวใดมีความเคร่งครัด เข้มงวด ย่อมส่งผลกระทบต่อ
การที่ผู้หญิงจะก้าวเข้าสู่พื้นที่สาธารณะ เช่น การมีส่วนร่วมของผู้หญิงในกิจกรรม
กระบวนการ และโครงการพัฒนาชุมชน กระทั่งรวมถึงการมีโอกาสเข้าถึงทรัพยากร
และได้รับประโยชน์จากการพัฒนาโดยตรง

¹¹ สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)
เครือข่ายผู้หญิงเพื่อความก้าวหน้าและสันติภาพ มูลนิธิผู้หญิง และมูลนิธิพิทักษ์สตรี เอแบร์ท. (2552)
ฝนกลางไฟพลั้งชีวิต พลั้งใจ ห้าสิบเสียงจากผู้หญิงชายแดนใต้. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุน
การสร้างเสริมสุขภาพ

♦ **เวลากับบทบาทความรับผิดชอบในครัวเรือน** จากความคาดหวังของสังคมที่กำหนดให้ผู้หญิงอยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือน เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบการกินการอยู่ของสมาชิกในครอบครัวแทบจะทุกมิติ ไม่ว่าเรื่องปากท้องที่ต้องหุงหาอาหารให้คนในบ้าน ดูแลความสะอาด สุขภาพ ภาระทั้งอารมณ์ความรู้สึก หมั่นเวียนไปในแต่ละวันไม่มีหยุดหย่อน ด้วยภาระที่มากมายจนผู้หญิงต้องใช้เวลาแต่ละวันหมดไปกับการทำงานทั้งในและนอกบ้าน เช่นที่ผู้หญิงสะท้อนว่า “ผู้หญิงต้องจัดการเยอะตั้งแต่เรื่องลูก เรื่องบ้าน เรื่องชุมชนสังคมและเรื่องศาสนา ใช้เวลา 1 วัน แทบไม่พอ” ทำให้ไม่มีเวลาสำหรับตนเองมากนัก กลายเป็นอีกอุปสรรคที่ปิดกั้นโอกาสของผู้หญิงในการที่จะพัฒนาทักษะและศักยภาพด้านอื่นๆ หรือสามารถเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชนได้ โดยที่การแบกรับภาระเหล่านี้ อาจส่งผลกระทบต่อสุขภาพกายและจิตใจของผู้หญิงได้เช่นกัน

♦ **ฐานะทางเศรษฐกิจและการทำมาหากิน** ในครอบครัวที่หาเช้ากินค่ำ ฐานะค่อนข้างยากจน ทั้งหญิงชายต้องออกไปรับจ้างทำงานนอกบ้านหารายได้ ทำให้ไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมส่วนรวมใดๆ ต่างจากผู้หญิงในครอบครัวที่มีฐานะดี ไม่ต้องรับผิดชอบหารายได้เลี้ยงครอบครัว หรือทำงานนอกบ้าน ทำให้มีเวลาและโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมได้มากกว่า สะท้อนให้เห็นว่า ความแตกต่างทางเศรษฐกิจและการทำมาหากินภายในกลุ่มของผู้หญิง ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนอย่างสำคัญ

♦ **การทำงานเชิงเครือข่าย** การเชื่อมโยงการทำงานในรูปแบบเครือข่ายของกลุ่มผู้หญิงในจังหวัดชายแดนใต้ พบว่า ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคมาจากความแตกต่างหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็น ความสนใจและภูมิหลังทางสังคม เศรษฐกิจ การศึกษา อาชีพและการทำมาหากิน ตลอดจนโลกทัศน์ ทำให้ผู้หญิงมีความคาดหวัง ความต้องการ และการวางตำแหน่งแห่งที่ในเครือข่ายไม่เหมือนกัน ประกอบกับระยะเวลาในการก่อตัวและรวมกลุ่มยังไม่ถึง 1 ปี ซึ่งอาจจะยังไม่นานพอ ความเชื่อมโยงในลักษณะเครือข่ายกลายเป็นพื้นที่ของการปะทะสังสรรค์กันระหว่างตัวตน ความคิด ความรู้สึก พฤติกรรม และการแสดงออกในตัวผู้หญิงแต่ละคน แต่ยังไม่อาจสร้างความรู้สึกร่วมเป็นพวกเดียวกันได้มากนัก เช่นที่ปรึกษาเครือข่ายผู้หญิงฯ สะท้อนไว้ว่า

“มันเป็นประสบการณ์ร่วมกันในหลายกลุ่ม ไม่ใช่เฉพาะเครือข่าย
ผู้หญิงอันนี้ เวลาที่ผู้หญิงมารวมตัวกัน มักจะมีเรื่องจุกจิก เกี่ยวข้อง
กับความรู้สึกด้านใน เช่น ชอบคนนี้ ไม่ชอบคนนี้ ทีมงานแตกกัน
ตลอดเวลา ก่อนนี้เคยมีหลายสิบคน ทำไปทำมาเหลือห้าหกคน
ที่เป็นแกนหลัก แต่เราต้องเข้าใจการเติบโต การพัฒนาการของ
ผู้หญิง บางคนเคยมีประสบการณ์ทำงาน บางคนก็ทำแต่น้ำบูดู
มาตลอดชีวิต บางคนเพิ่งมีส่วนร่วมในงานพัฒนา มีชีวิตเป็น
แม่บ้านไม่เคยไปไหน”

นอกจากนี้ ความรู้ความเข้าใจในกระบวนการและรูปแบบการทำงานเชิง
เครือข่าย ก็เป็นจุดอ่อนให้การทำงานไม่บรรลุเป้าหมาย และเป็นข้อจำกัดต่อการสร้าง
ความเข้มแข็งของเครือข่ายผู้หญิง เนื่องจากที่ผ่านมา งานของผู้หญิงมักมุ่งแก้ปัญหา
และตอบสนองความต้องการภายในพื้นที่เป็นหลัก เช่น โครงการพัฒนาอาชีพเพื่อ
เป็นรายได้เพิ่ม แก้ปัญหาการว่างงานของผู้หญิง เป็นต้น แต่การทำงานเชิงเครือข่าย
เป็นความพยายามที่จะผลักดันการแก้ปัญหาผ่านความร่วมมือภายในกลุ่มผู้หญิง
ซึ่งมีด้วยกันหลากหลายกลุ่ม ต้องมีเป้าหมายและยุทธศาสตร์ที่ชัดเจน ทั้งยังต้อง
เชื่อมโยงกับหน่วยงาน กลุ่มหรือองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างพลังอำนาจใน
การขับเคลื่อน ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในภาพใหญ่ ซึ่งส่งผลกระทบกับ
ผู้หญิงเป็นจำนวนมาก จึงอาจจะยังไม่มีความพร้อมสำหรับการรวมตัวของผู้หญิงใน
กลุ่มใหม่ๆ ที่เพิ่งก้าวเข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในพื้นที่สาธารณะได้เพียงไม่นาน



“โลกอีกใบไม่เพียงแต่เป็นไปได้ แต่เธอกำลังมาแล้ว ในวันอันสงบเงียบ หากคุณตั้งใจเงี่ยหูฟัง คุณจะได้ยิน เสียงหายใจของเธอ”

Arundhati Roy, นักเขียนและนักรณรงค์สตรีชาวอินเดีย

ผลจากการดำเนินโครงการสนับสนุนชุมชนท้องถิ่นเพื่อฟื้นฟูชายแดนภาคใต้ (ชชต.) สะท้อนให้เห็นว่า ผู้หญิงจำนวนหนึ่งได้ก้าวข้ามพรมแดนที่เป็นอุปสรรคบางอย่างที่มาจากปัจจัยภายใน เช่น ความกลัว ความไม่มั่นใจ หรือปัจจัยภายนอกที่สังคมกำหนด เข้าสู่พื้นที่สาธารณะมากขึ้น ซึ่งแท้จริง ผู้หญิงเหล่านี้มีความเป็นผู้นำโดยตัวเองอยู่แล้ว ในความเป็นผู้หญิงหรือความเป็นแม่ ดังคำที่ใช้ว่า function from the feminine โดยเฉพาะมิติด้านจิตใจหรือจิตวิญญาณ เพราะพวกเธอมีความเยือกเย็น ความนิ่งนวล พร้อมทั้งจะเข้าใจและยอมรับความคิดเห็นคนอื่นได้ง่ายกว่า เมื่อพวกเธอรับรู้และตระหนักในศักยภาพของตนเอง มองเห็นคุณค่า และสามารถมองเห็นความยิ่งใหญ่ซึ่งมีอยู่ภายในตนเอง เช่น ความเสียสละ ความรัก ความอดทน ความอ่อนโยน ความอ่อนน้อมถ่อมตน ฯลฯ ซึ่งมนุษย์ทุกคนสามารถเป็นเจ้าของคุณสมบัติเหล่านี้ แต่คุณสมบัติเหล่านี้ก็เป็นธรรมชาติและเป็นอำนาจภายในของผู้หญิงมากกว่า เป็นพลังสร้างสรรค์ พลังแห่งการบ่มเพาะหล่อเลี้ยง และพร้อมจะแปรเปลี่ยนตัวเองให้เติบโตขึ้น เมื่อนั้นพวกเธอก็สามารถก้าวไปในหนทางที่จะบรรลุถึงศักยภาพที่มนุษย์สามารถจะไปถึงได้มากขึ้นทุกที เกิดความมั่นใจ มีความสุข มีความมั่นคงในชีวิต สามารถเผชิญอุปสรรคจากการควบคุม ครอบงำ แสวงหาประโยชน์ หรือการใช้ความรุนแรงจากภายนอกได้

แต่อย่างไรก็ตาม ไม่ว่ายุคสมัยใด โลกต้องการพลังสร้างสรรค์หญิงชาย ยิ่งสังคมทุกวันนี้ มีปัญหาซับซ้อนมากขึ้นทุกที ก็ยิ่งต้องการคุณสมบัติ ความสามารถ และทักษะในการทำงานร่วมกันของทั้งหญิงและชายอย่างเข้มแข็ง กระนั้นในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์หญิงชายก็มักจะชี้ว่า มีอุปสรรคหรือสิ่งท้าทายอยู่ไม่น้อย ดังนั้นการแสดงบทบาทในการพัฒนา หรือในการทำงานร่วมกันของหญิงชาย จำเป็นต้องอาศัยการปรับวิถีคิด เปลี่ยนมุมมองที่เป็นอุปสรรค เพราะโลกอีกใบของผู้หญิงจะเป็นไปได้ย่อมต้องอาศัยการสนับสนุนจากผู้ชาย รวมทั้งจำเป็นต้องหนุนเสริมสร้างเหตุปัจจัยต่างๆ ที่เป็นการให้โอกาสทั้งหญิงและชายได้ใช้อำนาจร่วมกันในการสร้างสรรค์สังคม ซึ่งมีข้อควรพิจารณา ดังนี้



บูรณาการมิติหญิงชายในการพัฒนา ให้ความสำคัญกับบทบาทหญิงชายในการพัฒนา โดยกำหนดการวิเคราะห์ความสัมพันธ์หญิงชาย ที่พิจารณาและคำนึงถึงปัญหา และความต้องการของหญิงชายที่ต่างกัน โอกาส เวลา และพื้นที่ของทั้งหญิงชาย ในกระบวนการพัฒนา ตลอดจนปัจจัยเอื้อและปัจจัยที่จะเป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วม การตัดสินใจ การได้รับประโยชน์จากโครงการพัฒนา รวมทั้งพิจารณาถึง แผนงาน มาตรการ และวิธีการ เพื่อจะลดช่องว่างความสัมพันธ์หญิงชายในงานพัฒนา

โดยเฉพาะอย่างยิ่งหน่วยงาน องค์กรที่ต้องทำงานกับประชาชนกลุ่มเป้าหมายต่างๆ ควรบูรณาการมิติหญิงชายเข้าไปพิจารณาในทุกขั้นตอน ตั้งแต่ขั้นวางแผนนโยบาย การวางแผนงบประมาณ จนถึงขั้นการติดตามประเมินผล โดยพิจารณาถึงบทบาทหน้าที่ ความต้องการ และผลประโยชน์ที่จะได้รับของกลุ่มเป้าหมายต่างๆ ในชุมชน เพื่อจะได้สามารถจัดสรรโครงการหรือกิจกรรมให้สอดคล้องกับชุมชนได้ดีขึ้น

กำหนดประเด็นในเชิงรุกที่ผนวกบทบาทหญิงชายเข้าไปในการพัฒนา ในลักษณะการกำหนดมาตรการหรือปฏิบัติการพิเศษ เพื่อปรับปรุงเงื่อนไขที่เป็น อุปสรรค ทำให้ผู้หญิงได้รับโอกาสมากขึ้น เช่น การกำหนดสัดส่วนของผู้หญิงใน โครงสร้างการบริหารจัดการ หรือการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นเฉพาะผู้หญิงหรือส่วนใหญ่ กับผู้หญิง เป็นต้น

การออกแบบและวางแผนงานพัฒนาที่คำนึงถึงคนทุกกลุ่ม สะท้อน ความหลากหลายในชุมชน เช่น ผู้หญิง ผู้ชาย ผู้สูงอายุหญิง ผู้สูงอายุชาย เด็กหญิง และเด็กชาย รวมทั้งไม่ละเลยความแตกต่างของวัย ชนชั้น และกลุ่มชาติพันธุ์ โดยเฉพาะการเปิดโอกาสให้กลุ่มคนที่อยู่ในภาวะเปราะบางให้เกิดการมีส่วนร่วมใน กิจกรรมทุกขั้นตอนมากขึ้น

การรวมกลุ่มและเครือข่ายทางสังคม ต้องหาประเด็นร่วมที่สร้างความ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สลายความเป็นตัวตนของแต่ละคน มองผลลัพธ์และ ประโยชน์ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ซึ่งยกระดับจากผลประโยชน์ที่มีจุดบอด สนองความต้องการพื้นฐานไปสู่ขบวนการขับเคลื่อนทางสังคมโดยคำนึงถึงผลกระทบ ที่เกิดขึ้นทั้งส่วนตัว ครอบครัว ชุมชน และส่วนรวมของผู้หญิง ขยายประเด็นหลากหลาย มากขึ้นเพื่อเพิ่มอำนาจและบทบาทของผู้หญิง เช่น การศึกษาและการเรียนรู้ การสร้างโอกาสในการมีส่วนร่วมทางการเมือง การปกครอง การเพิ่มศักยภาพทาง เศรษฐกิจ ความสามารถในการหารายได้ รวมถึงสิทธิเสรีภาพในการเป็นตัวของตัวเอง มีความเสมอภาค มีความเท่าเทียม ปราศจากการถูกคุกคาม เลือกรูปปฏิบัติ หรือกระทำความรุนแรง

การสร้างภาวะผู้นำหรืออำนาจของผู้หญิง เพื่อให้สตรีมีภาวะผู้นำเมื่อ เข้าไปร่วมบริหารจัดการกลุ่ม/ องค์กร ที่มีการบูรณาการมิติชายหญิง เพื่อสร้าง ความเข้มแข็งให้กับกลุ่ม องค์กร หรือชุมชน เครือข่าย จึงควรให้ความสำคัญกับ เป็นกระบวนการฝึกภาวะผู้นำ เพื่อเตรียมคนเข้าไปสู่การทำเรื่องส่วนรวมหรือเข้าสู่ พื้นที่สาธารณะ อาทิ *ด้านการได้รับรู้ข้อมูลข่าวสาร* เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนา ศักยภาพและคุณภาพชีวิตของสตรี *ด้านกิจกรรม/ กองทุนต่างๆ* ที่มักจะเกิดขึ้นใน ชุมชนพื้นที่ต่างๆ โดยหน่วยงานองค์กรที่สนับสนุนการพัฒนาชุมชนอยู่แล้ว เพื่อให้

มีทักษะการจัดการ เช่น การจัดการการเงินในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่สอดคล้องกับทุนที่มีในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด และส่งผลต่อการพัฒนาชุมชน ภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย ด้านการเรียนรู้ เพื่อเสริมสร้างอำนาจภายในอันเป็นอำนาจที่เกิดจากความรู้ ความชำนาญ ประสบการณ์ การคิดวิเคราะห์ของตนเอง จนเกิดความเชื่อมั่น กล้าคิด กล้าทำ ในสิ่งที่เป็ประโยชน์และถูกต้องเหมาะสม ผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสบการณ์ การพูดคุยสนทนาลักษณะซึ่งกันและกันเองระหว่างผู้หญิงด้วยกัน เป็นต้น

....แม้ว่าทุกวันนี้ผู้หญิงอาจจะต้องตกอยู่ในโลกของการใช้อำนาจแบบเดิมๆ ที่มีลักษณะควบคุม ครอบงำ บีบบังคับ ทั้งโดยรู้ตัวหรือไม่รู้ตัวก็ตาม แต่ผู้หญิงก็มีพลังหรืออำนาจภายในที่สามารถเปลี่ยนแปลงหรือสร้างโลกใบใหม่ได้ ในพลวัตของสังคม เราได้เห็นถึงความพยายามและการแสวงหาของมนุษยมาโดยตลอด การแสวงหาหารูปแบบความรู้ที่เป็นองค์รวมที่มีความครอบคลุม ได้ก้าวไปไกล การแสวงหาการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคมที่เหมาะสมเป็นธรรมชาติภายใต้ภาวะที่โลกเปลี่ยนเร็ว ความพยายามดังกล่าวนำเอาสิ่งใหม่ๆ เข้ามาประกอบสร้างเรื่องราวให้เป็นกระแสด้านความคิดในสังคม เช่น ส่งเสริมให้มีการนำเอามติหญิงชาย เข้ามามอง เข้ามาวិเคราะห์ประเด็นเรื่องอำนาจ ที่มีแนวโน้มจะกลายเป็นกระแสหลักมากขึ้นทุกที เช่นเดียวกับเสียงของผู้หญิงที่ดังขึ้นเรื่อยๆ ท่ามกลางการก่อตัวขึ้นของอัตลักษณ์ที่หลากหลายบนโลกใบนี้ อันบ่งชี้ถึงความซับซ้อนของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และดูเหมือนวิธีเดียวที่จะเปลี่ยนแปลงสังคมให้เกิดสันติภาพและความยุติธรรมได้ ก็ด้วยการเริ่มต้นเปลี่ยนมุมมองความคิดต่อการใช้อำนาจอย่างถูกต้อง ให้เป็นการใช้อำนาจร่วมของหญิงชายที่แสดงออกในทางสร้างสรรค์ เพื่อจะนำไปสู่คุณภาพในเรื่องอื่นๆ รวมถึงการเสริมสร้างหรือฟื้นฟูอำนาจภายในที่มาจากความรู้ ความเข้าใจ และตระหนักชัดถึงความสัมพันธ์และความเป็นส่วนหนึ่งของกันและกัน และเป็นส่วนหนึ่งของโลกที่ต้องพึ่งพาอาศัยกัน

The first part of the paper discusses the importance of understanding the cultural context of the research. It highlights the need for researchers to be sensitive to the values and beliefs of the communities they are studying. This is particularly important in the field of education, where cultural differences can significantly impact learning outcomes.

The second part of the paper focuses on the methodology used in the study. It describes the process of selecting participants, collecting data, and analyzing the results. The authors emphasize the importance of using a mixed-methods approach to capture both quantitative and qualitative data.

The third part of the paper presents the findings of the study. It discusses the results of the quantitative analysis, which showed a significant positive correlation between cultural awareness and academic achievement. The authors also discuss the results of the qualitative analysis, which revealed that students from diverse backgrounds often face challenges in the classroom.

The final part of the paper discusses the implications of the findings for education. It suggests that teachers should be trained to recognize and address the needs of students from different cultural backgrounds. This can help to create a more inclusive and effective learning environment.

